

ČAKOVEC – POVIJESNO-GEOGRAFSKI RAZVOJ I SUVREMENO ZNAČENJE GRADA

SILVESTER LACI

UVOD

Gotovo u geometrijskom središtu Međimurja, na dodiru dviju osnovnih reljefno-morfoloških cjelina: brežuljkastog gornjeg i nizin-skog donjeg Međimurja, u čvorištu glavnih prometnica, nalazi se Čakovec - vodeće središte Međimurske županije - najsjevernije županije Republike Hrvatske. Leži na aluvijalnim nanosima rijeke Drave podno povišene riječne terase tzv. "dravske stepenice" na nadmorskoj visini od 165 metara, u blago

nagnutoj nizini prema istoku, tj. u smjeru otjecanja glavnih tokova.

Sa svojih sada već više od 17 000 stanovnika Čakovec, po broju žitelja (15 999 stanovnika, 1991. godine) zauzima 23. mjesto među gradovima Hrvatske, a među županijskim je središtima na 16. mjestu. Udio pučanstva Čakovca u ukupnom stanovništvu Međimurja iznosi 13,35% i posljednjih desetljeća stalno se povećava (tab. 1).

Danas je to lijepo uređen grad visokog komunalnog standarda, nalik gradovima slične

Tab. 1. Kretanje broja stanovnika Međimurja i Čakovca od 1857. do 1991. godine.

Popisna godina	Međimurje			Čakovec			Udio [%] stan. Čakovca u ukupnom st. Međimurja
	Broj stanovn.	Indeks porasta	Godišnja stopa	Broj stanovn.	Indeks porasta	Godišnja stopa	
1857.	55 455	100.0	-	2 678	100.0	-	4.83
1869.	61 994	111.8	0.93	3 269	122.1	1.65	5.27
1880.	67 245	121.3	0.74	4 178	156.0	2.23	6.21
1890.	73 994	133.4	0.96	4 514	168.6	0.78	6.10
1900.	79 996	144.3	0.78	5 003	186.8	1.03	6.25
1910.	88 623	159.8	1.02	5 887	219.8	1.62	6.64
1921.	92 386	166.6	0.38	6 348	237.0	0.69	6.87
1931.	99 346	179.1	0.73	6 812	254.4	0.70	6.86
1948.	110 686	199.6	0.64	6 947	259.4	0.12	6.28
1953.	112 551	203.0	0.33	7 684	286.9	2.01	6.83
1961.	112 073	202.1	-0.05	9 643	360.1	2.83	8.60
1971.	115 660	208.6	0.32	11 773	439.6	1.99	10.18
1981.	116 825	210.7	0.10	14 706	550.6	2.21	12.59
1991.	119 866	216.2	0.26	15 999	597.4	0.84	13.35

Izvori:

Republički zavod za statistiku SRH (1964): Stanovništvo 1857.-1961. po naseljima i dijelovima naselja, Varaždin, Općina Čakovec, Zagreb, 1964, str. 11-26.

Republički zavod za statistiku SRH (1982): Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31.3.1981., Zagreb, 1982, str. 220-223.

Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske (1992): Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991., Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, Dokumentacija 881, Zagreb, 1992.

Savezni zavod za statistiku (1973-1975): Popis stanovništva i stanova 1971., Rezultati po naseljima i opštinama, knjige VII-XII, Beograd, 1973-1975.

veličine u susjednoj Sloveniji i Austriji. Čakovec je postao grad još 1934. godine, ali je za vrijeme mađarske okupacije (1941.-1945.) bio degradiran u trgovište, no status grada bio mu je vraćen 1945. godine, kada je Međimurje ponovno postalo sastavni dio Hrvatske.

Čakovec je vodeći inicijativni, funkcionalni i urbani centar, odnosno društveno i gospodarstveno žarište prostora Međimurja. U hijerarhijskoj mreži centralnih naselja središnje Hrvatske on ima rang subregionalnog centra II. reda (V. Rogić, 1984.). U njegov gravitacijski areal ulazi cijelo područje Međimurske županije pa su u funkcionalnom smislu uz njega vezana sva ostala naselja ovoga kraja.

Na prostoru Međimurja, po svojoj privlačnoj snazi poslije Čakovca slijede Prelog i Mursko Središće, čija su utjecajna područja veća od gravitacijskih areala drugih centralnih naselja nižeg ranga. To je logično s obzirom na to da su ta dva naselja u novom upravno-teritorijalnom ustrojstvu Republike Hrvatske od 17. siječnja 1997. godine dobila status gradskih naselja. Time su dobila neke nove institucije, odnosno funkcije nešto višeg ranga nego li prije promjene statusa, koje služe zadovoljavanju potreba stanovništva na širem utjecajnom području.

Na Čakovec i na cijeli prostor Međimurja najveći utjecaj ima obližnji Varaždin kao regionalni centar krajnjeg sjeverozapadnog dijela Hrvatske. Vrlo intenzivne veze očituju se u cirkulaciji ljudi (radi zadovoljavanja prosvjetnih, kulturnih, trgovačkih, zdravstvenih, športskih i drugih potreba), informacija i roba, kao i u njihovoj interakciji što upućuje na jake nodalno-funkcionalne veze između tih središta te na njihovu povezanost s okolnim prostorom.

Isto je tako Međimurje evidentno u širem gravitacijskom arealu Zagreba kao makroregionalnog centra središnje Hrvatske, ali istovremeno i kao metropole Republike Hrvatske.

Iako Čakovec danas raspolaze mnogim raznolikim i zanimljivim sadržajima, ono što ga čini prepoznatljivim zasigurno je impozantan Stari grad - dvorac grofova Zrinskih, danas kulturno-povijesni spomenik najvišeg ranga. S okolnim lijepo njegovanim gradskim parkom engleskog tipa nazvanim "Perivoj Zrinskih"

Dvorac Zrinskih čini cjelinu.

Grofovi Zrinski su svojevremeno bili najmoćnija hrvatska plemićka obitelj, čiji su se posjedi u Hrvatskoj prostirali od Jadranskog mora do Mure. Ta je poznata loza Šubića iznjedrila cijenjene pjesnike, smjele ratnike, vješte vojskovođe i štovane hrvatske banove. Kao naobraženi ljudi i pripadnici vlastelinske elite, uz hrvatski, služili su se s više jezika, tada uobičajenih na europskim dvorovima.

U vrijeme kada su Zrinski postali vlasnici Međimurja i Čakovca (1546.-1691.) nastao je taj grad, koji se razvijao kao slavno trgovište. Za hrvatskih banova, Nikole Zrinskog Čakovečkog i njegova brata Petra Zrinskog, ovaj je kraj prestao biti rubnim područjem Hrvatske. Ti su praunuci Nikole Šubića Zrinskog Sigetskog u svome domu ostvarili duhovni i kraljevski materijalni sjaj, što je mnogima smetalo. Njihova popularnost i slava izrodili su strah, zavist i zlobu što je kulminiralo poznatom tragedijom – pogubljenjem Petra Zrinskog i njegova šurjaka Frana Krste Frankopana 1671. godine u Bečkom Novom Mjestu. Iako je rod Zrinskih istrijebljen, njihovo značenje i zasluge za ovaj kraj i nadalje ostaju u sjećanju Međimuraca, ali i šire - mnogih drugih žitelja Hrvatske.

Povijesno-geografski pojam Međimurje istovjetan je upravno-teritorijalnom cjelinom Međimurska županija. Prirodna granica ovoga kraja prema okolnim prostorima su rijeke Mura na sjeveru i istoku i Drava na jugu, dok je međa na zapadu prema Republici Sloveniji više povijesno-etnička negoli prirodna.

Međimurska županija površinom je najmanja županija Republike Hrvatske (oko 730 km², službeno 724 km²) i brojem stanovnika je među najmanjima (119 866 stanovnika, 1991. godine). Ona čini tek oko 1,3% površine države, ali tu živi oko 2,5% žitelja zemlje pa ovi podaci upućuju na veliku relativnu gustoću naseljenosti. I doista, ne računajući Grad Zagreb, Međimurska je županija sa 164 st./km² (službeno 166 st./km²) najnapučenija županija u zemlji, a to je gotovo dvostruko više od državnog prosjeka (85 st./km², 1991. godine).

I još jedan, vjerojatno za neke iznenađujući podatak: iako se Međimurje nalazi na

graničnom području države i u neposrednom dodiru s drugim etničkim zajednicama, a osim toga je u prošlosti u više navrata dulje vremena bilo izloženo sistematskom odnarođivanju, tj. mađarizaciji, ono je danas ipak među narodno-sno najčišćim krajevima u zemlji: čak je 93% svega žiteljstva hrvatsko (Hrvati 93,05%, Romi 1,60%, Slovenci 0,71%, Srbi 0,35% itd., 1991. godine). To samo svjedoči o vitalnosti hrvatskog pučanstva u ovim graničnim krajevima Hrvatske.

PROMETNO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ ČAKOVCA

Prometno-geografski položaj Čakovca određuju dva prometna pravca međunarodnog značenja koji se ukrštavaju u varaždinskom prometnom čvorištu. Prvi je transverzalni pravac srednje Podunavlje - sjeverni Jadran, kojemu se dva ogranka, iz Beča i Budimpešte, sastaju u čakovečkom prometnom čvorištu, a drugi je longitudinalni pravac Istočne Alpe - donja Podravina. Oba su ova pravca prirodno predodređena, ali im je uloga različita glede šireg prometnog povezivanja.

Prometno je važniji transverzalni pravac jer on omogućuje veliko povezivanje u smjeru sjever - jug, a to je najkraća i prirodno najpovoljnija veza podunavskog zaleđa s jadranskim primorjem. On privlači strujanja i iz daljeg europskog zaleđa jer se grana prema zapadnom i centralnom dijelu srednjeg Podunavlja, tj. iz čakovečkog prema bečkom i budimpeštanskom prometnom čvorištu. Kretanja ovim pravcem olakšavaju prirodni uvjeti. To se posebno odnosi na dinarsku planinsku barijeru koju taj prometni pravac svladava, koristeći se mnogim nižim prijevojima, na mjestima gdje je ona najniža. To je za prometnice važan prostor hrvatskoga gorskog praga. Zato se prometnice na tome pravcu ubrzano moderniziraju i izgrađuju nove: auto-put granični prijelaz Goričan-Zagreb (čija je prva dionica preko Međimurja u duljini od 17 km na relaciji granični prijelaz Goričan-čvor Čakovec već u ljeto 1997. bila puštena u promet) i auto-put Karlovac-Rijeka, koji se također intenzivno gradi. Može se očekivati i izgradnja suvremene ravničarske

željeznice Karlovac-Rijeka dolinom Kupe i Čabranke s tunelom kroz planinu Risnjak (ta bi željeznička pruga bila dugačka samo 96 km, za razliku od 176 km sadašnje vijugave željeznice sagrađene još 1873. godine) ili barem temeljita rekonstrukcija te stare pruge, što je realnije očekivati s obzirom na troškove radova koji bi se morali izvesti.

Drugi, longitudinalni ili podravski pravac ima još povoljnije prirodne osobine, jer osim kopnenog povezivanja otvorenom pridravskom nizinom u perspektivi će omogućivati da se Drava koristi kao plovni put. Taj se prometni pravac na sjeverozapadu povezuje s velikim transalpskim vezama, a prema jugoistoku priključuje se na veze koje iz srednjeg Podunavlja vode prema jugoistoku Europe. Važnost toga pravca je ipak ograničena zbog mnogo većeg prometnog značenja paralelnog posavskog pravca (M. Sić, 1986.).

Opisani prometni pravci valorizirani su izgradnjom željezničkih pruga i magistralnih cesta. Najstarija željeznica na prostoru sadašnje Republike Hrvatske izgrađena je upravo u Međimurju. Bio je to dio magistralne pruge preko Međimurja (43 km) Budimpešta-Nagykanizsa-Kotoriba-Čakovec-Ptuj-Pragersko, pušten u promet još davne 1860. godine. Svrha je pruge bila da se mađarska prijestolnica priključi na Južne željeznice (Beč-Graz-Maribor-Celje-Ljubljana-Trst, završena 1857. godine) kako bi i Budimpešta dobila izlaz na more. Za Međimurce ta je željeznica malo značila jer je imala tranzitni značaj pa nije osiguravala vezu s Varaždinom i ostalim dijelovima Hrvatske.

To je bilo ispravljeno izgradnjom željezničke veze 1886. godine na relaciji Čakovec-Varaždin-Zabok-Zaprešić (pruga za Zagreb je već postojala od 1862. godine kada je izgrađena na pravcu Zidani Most-Zaprešić-Zagreb-Sisak).

Godine 1891. dovršena je i treća željeznica u Međimurju: Čakovec-Lendava-Zalaegerszeg s namjerom da se preko Čakovca zapadni dio Mađarske poveže s lukama u Trstu i Rijeci. Tako je Čakovec već krajem 19. stoljeća postao jedino željezničko čvorište u ovom kraju. To je bilo presudno za daljnji brži gospodarstveni razvoj grada.

Cestovna mreža Međimurja oblikovala se već sredinom 18. stoljeća u vrijeme vladanja Marije Terezije. Čakovec je već tada bio sjecište mnogih cestovnih prometnica. Preko njega je vodila i državna cesta od Požuna (Bratislave) preko Varaždina i Zagreba do luka u sjevernom Hrvatskom primorju (Bakar, Kraljevica, Senj i Rijeka).

Automobilsko razdoblje nužno zahtijeva korekciju i modernizaciju cestovne mreže. Zato su u Međimurju od 1960. godine najprije modernizirane magistralne ceste: Varaždin-Čakovec-granični prijelaz Goričan-(Nagykanizsa) i cesta Čakovec-Štrukovec-Mursko Središće-(Lendava), a nakon njih i sve regionalne ceste. Od njih su važnije: Šenkovec-Štrigova-Banfi-(Ljutomer) i Čakovec-Prelog-Donja Dubrava-(Legrad-Koprivnica).

Na navedenim je cestama i najintenzivniji putničko-robní promet, posebice na dionici Čakovec-Varaždin (35 autobusnih veza i 20 veza dnevno vlakom u jednom smjeru) koja je pak sastavni dio transeuropske veze srednje Podunavlje (s priključkom na Baltik)-sjeverni Jadran (E-65).

Budući auto-put od graničnog prijelaza Goričan do Zagreba imat će uglavnom tranzitni značaj s najvećom frekvencijom prometa u tijeku turističke sezone. Žiteljima Međimurja će pak vremenski znatno približiti Zagreb, na svega oko jedan sat vožnje. To je posebno važno ako se ima u vidu da je i Međimurje u širem gravitacijskom arealu naše metropole, odakle se ona djelomično opskrbljuje hranom.

OSNOVE POVIJESNO - GEOGRAFSKOG RAZVOJA GRADA Pretpovijesno, rimsko i ranije razdoblje srednjeg vijeka

Nakon vrlo promjenljivih klimatskih prilika u pleistocenu, u kojem su se smjenjivali hladni glacijali s toplijim interglacijalima, u tijeku postpleistocena klima se postupno stabilizirala. Postalo je toplije i vlažnije pa je to uvjetovalo znatne promjene u biljnom i životinjskom svijetu. Ranija niska grmolika tundra na

jugozapadnom rubu Panonske nizine, kojem pripada i Međimurje, postupno je ustupila mjesto sve bujnijem šumskom pokrovu. Zbog povremenih većih količina padalina nastajali su brojni vodotokovi, čija su se korita često pomicala pa je velik dio zemljišta bio močvaran.

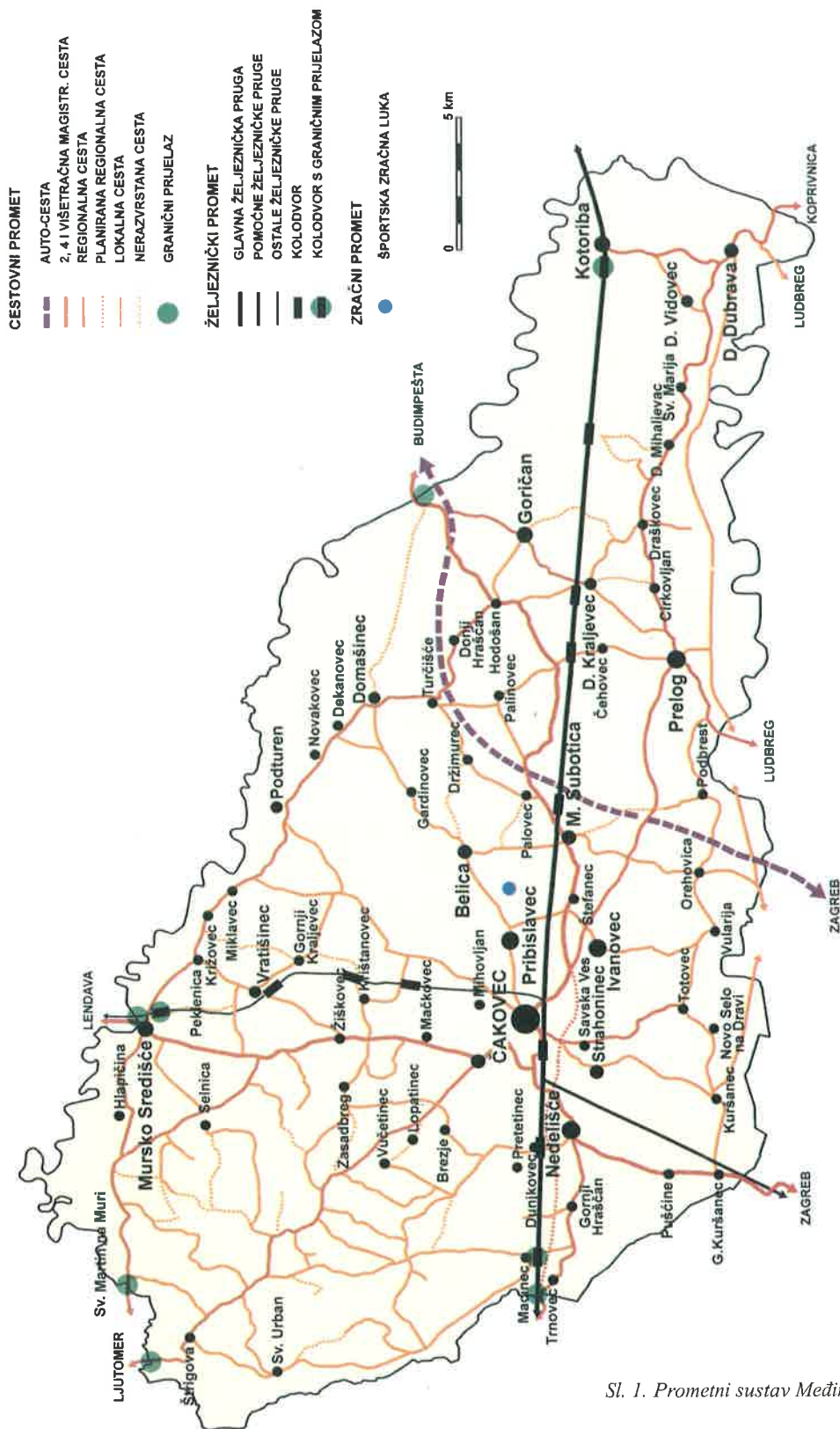
Guste šume s obiljem divljači i riba u tekućicama te relativno plodna tla bile su povoljne okolnosti za stvaranje staništa. Brojne, nama nepoznate skupine stanovništva lutale su ovim područjem prije nego što su se tu naselili Pannoni, Serreti i Kelti - arheološkoj znanosti danas poznate etničke skupine.

Na arheološkoj karti Međimurja dosad je zabilježeno oko sedamdesetak pretpovijesnih, rimskih i ranosrednjovjekovnih nalazišta. Mnogobrojno, raznoliko polirano i bušeno kameno oružje i oruđe (sjekire, batovi, motike, klinovi i dr.) nepobitno upozoravaju na početak sesilnog načina života ratarskog pučanstva već u mlađem kamenom dobu.

Dosad najstariji nalazi pronađeni na području Čakovca ili u njegovoj neposrednoj okolini pripadaju brončanom dobu. Po svojim stilskim osobitostima pripadaju IV. horizontu tzv. "kulture polja sa žarama", koja je karakteristična za porječje Drave, Save i Dunava, a smješta se u 9. stoljeće prije Krista. To se odnosi na slučajno pronađen kalup od pješčenjaka za lijevanje brončanih sjekira, za tzv. jednokratnu upotrebu, pronađen prilikom kopanja temelja za Dom umirovljenika gotovo u samom središtu Čakovca. Nešto kasnije, blizu toga mjesta, pronađena je šuplja sjekira s ušicom. Velika je šteta što su se graditeljski radovi izvodili nepažljivo pa je vjerojatno zauvijek bilo uništeno eventualno pretpovijesno naselje.

Kod prigradskog naselja Šenkovec, udaljena svega dva kilometra sjeverno od Čakovca, pronađena je sjekira sa zaliscima slične starosti.

Rimsko osvajanje Panonske nizine u 1. stoljeću poslije Krista i kasnije provincije Panonie Superior kojoj je pripadalo i Međimurje, rezultiralo je brojnim ostacima rimske materijalne i duhovne kulture na više lokaliteta (npr. kod Trnovčaka, Ferenčice kod Preloga i posebno kod Svetog Martina na Muri, gdje je ubiciran rimski municipij Halicanum), ali ne i na području Čakovca.

Sl. 1. Prometni sustav Međimurja

Doduše, u starijoj literaturi navodi se podatak da je na području Čakovca bilo rimsko vojničko odmorište Aquama na putu prema limesu na Dunavu. Međutim, materijalni nalazi zasad to ne potvrđuju pa treba smatrati da počeci Čakovca sežu tek u 13. stoljeće.

U prošlosti je taj kraj bio prostor čestih etničkih migracija. Preko njega su prelazile različite etničke skupine, što posebno vrijedi za razdoblje velike seobe naroda u 5. i 6. stoljeću. Arheološki ostaci i povijesni izvori u okolnim područjima upućuju na zaključak da su vjerojatno tada pohodila i Međimurje barbarska plemena Huni, Ostrogoti i Langobardi u svojim silovitim provalama na oslabljeno, ali bogato i zato privlačno Zapadno Rimsko Carstvo.

O prisutnosti Slavena na ovim prostorima govore pokretni arheološki nalazi iz slavenskih nekropola 9., 10. i 11. stoljeća na više lokacija (Šenkovec i dr.). Po svemu sudeći, Slaveni su se stalno naselili u Međimurju nekako u isto vrijeme kada je franački car Karlo Veliki srušio avarsku državu (oko 800. godine).

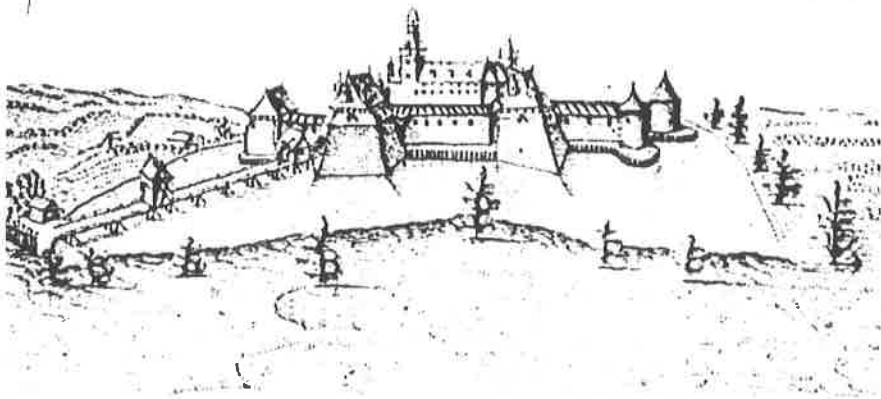
Jedan od važnijih arheoloških nalaza iz 12. i 13. stoljeća je ostava novca slučajno nađena prilikom izgradnje čakovečkog naselja Jug. Na tome se lokalitetu još 1260. godine spominje "villa Buzad", posjed slavonskog bana Buzada po kojem je ovaj dio sadašnjeg Čakovca dobio ime Buzovec. Ukupno je bilo pronađeno 846 komada srebrnog novca pohranjena u manjoj glinenoj posudi. Taj je novac numizmatičarima poznat pod nazivom frizaški pfeninzi (prema kovnici novca u južnonjemačkom gradu Friesachu). Nalaz je vjerojatno odraz nemirnog

vremena u kojem su zakapanja dragocjenosti bila česta pojava. To je bilo vrijeme provale Mongola (1241.-1242.), kada je zasigurno i Međimurje bilo poharano. U takvim okolnostima ostave su često bile zakapane duž trgovačkih putova, osobito u blizini naselja. Možda se upravo to dogodilo i u ovom slučaju.

Prvi pisani spomenici o Međimurju javljaju se tek u 13. stoljeću. U tome vremenu vjerojatno je osnovana većina međimurskih naselja, neka trgovišta (npr. Prelog, koji su osnovali 1264. godine dolaskom kralja Bele IV. tzv. "hospites" - kraljevski gosti) te brojni crkveni, plemićki i kraljevski posjedi.

Kraj spomenutog sela Buzovec, svega oko 1,5 km sjeverozapadno od njega, u središnjem dijelu tada šumovita i močvarna Međimurja, nekako u isto vrijeme, nastala je drvena utvrda nazvana Csàka-Thurn, Csàka-Tornya, Czagakathurn... Tu je utvrdu podigao grof Dimitrije Csàky (Čaki), vrhovni dvorski sudac i palatin na dvoru Bele IV.

O Csàkijevu drvenom zdanju nema materijalnih dokaza pa se o njegovu izgledu može samo nagađati. Isto tako, postoje različita mišljenja o nazivu Čakovca i njegovu pravom značenju. Današnji povjesničari skloni su uvjerenju da je Čakovec dobio naziv po tom drvenom tornju što ga je oko 1267. godine podigao spomenuti grof Csàky - prvi feudalni vlasnik toga posjeda. Znači, ime Čakovec dolazi od riječi Čakov toranj ili turen, na mađarskom jeziku Csàktornya (Čaktornija). Dokaz su za to i stare geografske karte na kojima je uz ime Čakovca uvjerljivo ucrtan i toranj te povijesna

Sl. 2. "Čakov turen" u kojem su živjeli Zrinski

isprava iz 1333. godine kralja Karla Roberta, u kojoj se Čakovec spominje kao utvrđeni grad. Novija istraživanja donjega gotičkog sloja Staroga grada dokazuju da je na toj lokaciji u 14. i 15. stoljeću doista bio stariji zamak. Utvrđeno je da je castrum Čakovec, po kvaliteti obrade detalja, sličan drugim srednjoeuropskim zamcima toga vremena. Visoku razinu gotičkoga i ranorenesansnog graditeljstva, svojim su bogatstvom i ugledom garantirali tadašnji i kasniji vlasnici Čakovca i Međimurja - Lackovići, Kanjižaji, grofovi Celjski i Ernušti.

POSTANAK I RAZVITAK ČAKOVCA KAO SLOBODNOG TRGOVIŠTA

U srednjem je vijeku velik trag u povijesti Čakovca i Međimurja ostavila plemićka obitelj Zrinski (1546.-1691.), koja je vladala ovim krajem u pet generacija.

Zrinski su potjecali od bibrirskih knezova Šubića iz Dalmacije. U 14. stoljeću posjedovali su neka imanja između Une i Kupe u Banovini. Godine 1347. stekli su grad Zrin i po njemu se prozvali "Zrinski". Najpoznatiji među tim velikašima bio je Nikola Šubić Zrinski Sigetski (1508.-1566.) kojega je kralj Ferdinand 1542. godine imenovao hrvatskim banom, a 1546. prodao mu imanja Čakovec i Štrigovu, tj. gotovo čitavo Međimurje (ta su imanja tada pripadala kraljevskoj komori jer je izumrla plemićka obitelj Ernušt).

Odmah po dolasku u Čakovec Nikola Zrinski preuredio je veći dio tvrđave i pojačao tadašnji sustav utvrđenja. Tvrđavu je dao sagraditi s novim tornjem, zidinama i opkopima. Svi objekti utvrde leže na tisućama okomito zabijenih hrastovih trupaca (piloti) u muljevito i pjeskovito tlo, a na njih su vodoravno postavljene, željeznim okovima međusobno povezane hrastove grede, kako bi se dobio solidan temelj koji može izdržati veliku težinu tvrđave. Opkopi su se punili vodom iz obližnje Trnave (danas oko utvrde više nema vode). Za ovakav tip zamka uobičajen je naziv "Wasserburg".

Tvrđava je s kopnom bila povezana dugačkim drvenim mostom. Unutar kompleksa fortifikacije s velikim kulama Nikola Zrinski je za vlastite potrebe dao saizdati veliku palaču

i u njoj je uredio bogato skladište oružja. Njegovi su nasljednici do 1638. godine završili izgradnju raskošne renesansne palače s visokim tornjem.

Postupno, osobito od sredine 16. stoljeća, izvan zidina tvrđave razvijalo se podgrađe ili varoš u kojem su živjeli obrtnici sa svojim obiteljima i druga služinčad. Među zanatlijama najbrojniji su bili kovači, bravari, čizmari, postolari, krojači, stolari, mesari, remenari, užari, tkalci, a neki su izrađivali mačeve i drugo oružje. Svi su ti ljudi uvijek morali biti spremni udovoljiti potrebama gospode velikaša. Živjeli su u skromnim malim kućama, načinjenim od nabijene gline, pokrivenim slamom ili su pak kuće bile drvene i zato lako podložne čestim požarima. Tako se počelo stvarati naselje iz kojega će se razviti današnji Čakovec. U tome velika zasluga pripada sinu i nasljedniku Nikole Zrinskog Jurju IV. Zrinskom. On je potpisao povelju izdanu 29. svibnja 1579. godine kojom su svi stanovnici Čakovca (grada i podgrađa) za sva vremena oslobođeni tlake, plaćanja poreza i taksa. Te su privilegije značile vrlo mnogo u razvoju naselja jer su omogućile razvitak Čakovca kao slobodnog trgovišta. Iste su privilegije potvrdili i Nikola i Petar Zrinski 29. svibnja 1638. godine te Adam Zrinski 14. veljače 1685. godine. Zato je 29. svibnja, od ostvarenja samostalne države Hrvatske, proglašen Danom grada Čakovca.

Dodjela posebnih privilegija stanovnicima grada i podgrađa, koje su u tijeku stoljeća proširivane, posljedica je stalne i žive gospodarstvene aktivnosti trgovišta uz čakovečku utvrdu. Takve su okolnosti samo pospješivale dolazak novoga pučanstva, pretežno obrtnika i trgovaca.

U doba Nikole Zrinskog Čakovečkog (1620.-1664.), jednoga od najslavnijih hrvatskih banova, Dvorac Zrinskih u Čakovcu dostigao je vrhunac raskoši i bogatstva. U njemu je ban Nikola živio kraljevskim sjajem. Dvorac je odavao ukus i ugled svoga gospodara: tu je bila bogata zbirka skupocjenog oružja, ratnih zastava, zlata i srebrnih predmeta, vrijednih slikarskih djela (portreti slavni kraljeva i vitezova) i drugih umjetnina, zbirka medalja, bogata numizmatička zbirka (novci Aleksandra

Velikog i dr.) i vrijedna, s preko 500 svezaka, knjižnica (knjige su bile pisane na hrvatskom, latinskom, mađarskom, njemačkom, francuskom i talijanskom jeziku, a neke od njih imaju na rubovima Nikoline opaske). Palaču su okruživali lijepo njegovani vrtovi, koji su se u ono vrijeme prostirali sve do Svete Jelene (danas Šenkovec) i bili ukrašeni vodokocima i spomenicima.

Pošto je slomljena zrinško-frankopanska urota, Dvorac Zrinskih temeljito je opljačkan pa tako od toga velikog blaga u Čakovcu nije ništa ostalo. Prilikom preuzimanja posjeda Zrinskih njemačke su vojskovođe prisvojile mnoge umjetnine i druge vrijednosti (pokućstvo, sagove, oružje, srebrne poslužavnike, kočije, dragocjenosti, novac i dr.), a ostavili su samo one stvari koje nisu bile prikladne za nošenje.

Zaslugom Nikole Zrinskog u Čakovec je 1659. godine došao franjevački red. Protiv toga su u početku bili pavlini iz svoga samostana u Svetoj Jeleni, ali je tadašnji zagrebački biskup Petar Petretić, čija je riječ bila konačna, podržao želju hrvatskoga bana. Naime, do tada su u Međimurju katoličku vjersku službu, nakon kratkotrajnog bogoslužjenja protestantskih pastora i njihova istjerivanja, obavljali pavlini, koji su bili uvjereni da će dolaskom drugih redovnika izgubiti svoj dotadašnji položaj i ugled (s vremenom je taj antagonizam između pavlina i franjevac nestao).

Novo naselje, koje se brzo razvijalo izvan zidina čakovečke tvrđave, kao i stari Čakovturen unutar njih, pripadali su župi "Svetog Mihovila iznad Čakovca" s crkvom u obližnjem Mihovljanu. Druga je crkva bila također izvan naselja u sklopu Pavlinskog samostana u Svetoj Jeleni. Nikola Zrinski smatrao je da je došlo vrijeme da i samo naselje, što se širilo izvan njegova dvorca, dobije crkvu u kojoj će se moći zadovoljavati vjerske potrebe i obveze. Ona će biti središte oko kojega će pridošlice graditi svoje domove. Zato je u Čakovec pozvao franjevce, darovao im imanje i pomagao u izgradnji crkvice i drvenog "gostinca". Međutim, u strašnom požaru u rujnu 1699. godine Čakovec je izgorio zajedno s tim objektima.

IZGRADNJA I RAZVOJ ČAKOVCA U 18. I 19. STOLJEĆU

Nakon požara uskoro je naselje ponovno bilo izgrađeno, a sredstvima obitelji Zrinski i drugih donatora počeo se 1702. godine graditi veliki samostansko-crkveni kompleks u središtu Čakovca. Najprije je bilo izgrađeno južno ili ulično krilo samostana, a do 1756. godine i ostali dijelovi. Trgovište je opet jako stradalo u potresu 30. travnja 1738., a u velikom požaru 16. svibnja 1741. godine izgorjelo je 45 kuća u mjestu, dok su samostan i crkva bili jako oštećeni. Prvi kat samostana sagrađen je 1812. godine pa je tako samostanska zgrada dobila današnji oblik. Kasnije intervencije i popravci, osobito oni nakon potresa 1880. godine, nisu joj bitno izmijenili izgled i narušili baroknu koncepciju zgrade. Iznad ulaza u samostan ugrađen je grb obitelji Zrinski, a u samostanu se čuvaju portreti Nikole i njegova sina Adama, velikih dobročinitelja samostana.

ČAKOVEC ZA GROFOVA ALTHANN (1719.-1791.)

Poslije Zrinskih, već 1719. godine, kralj Karlo III., za različite usluge, poklonio je Međimurje češkom grofu Mihalju Ivanu Althannu (1719.-1791.) i njegovoj supruzi Anni Marii Althann, rođenoj Pignatelly.

Čim je 1720. godine bio uveden u posjed Međimurja, grof Althann je, kao veliki župan Županije Zala, pripojio Međimurje Zaladskoj županiji, tj. Mađarskoj, u čijem će sastavu ostati, uz kraći prekid (1848.-1861.), sve do 1918. godine.

U isto vrijeme dok se gradio Franjevački samostan gradila se i čakovečka crkva. Kamen temeljac za Crkvu sv. Nikole Biskupa položen je 7. srpnja 1707. godine. To je najstarija i najveća (39 m x 14 m) barokna crkva u Međimurju. Za njezinu je izgradnju bilo presudno doseljenje velikaške obitelji Althann u Čakovec. Ta je porodica, osobito grofica Althann, bila u dobrim odnosima sa samim kraljem i njegovim dvorom. Kralj je, za života grofice, radi zabave više puta dolazio u Čakovec. Tako se pokušava objasniti odakle toj

obitelji mogućnost da, pokraj raskošnog života, bude i veliki donator kod mnogih javnih radova i drugih djelatnosti u Međimurju. Tako je dobio novac za konačnu izgradnju crkve, koja je počela 1723., a završila vjerojatno 1728. godine, odnosno 1750. godine, kada je bila posvećena.

Crkva je trebala dobiti još toranj. Radovi na izgradnji tornja počeli su 1. svibnja 1753., a dovršeni oko 1760. godine te je 1766. nabavljeno i u toranj postavljeno novo zvono. Gornji dio tornja, njegova "kapa", bio je do 1809. pokriven drvenim daščicama, a tada je dobio limenu "kapu". Tek 1935. godine, kada je bio posljednji put obnovljen, dobio je oblik kakav ima danas.

U spomenutom jakom potresu 1738. godine stradale su sve zidane zgrade i mnoge crkve u Međimurju. Potres je teško oštetio čakovečki Stari grad i Pavlinski samostan u Svetoj Jeleni (u sklopu samostanske crkve još 1561. godine grof Nikola Zrinski dao je sagraditi gotičku kapelicu - grobnicu obitelji Zrinski). Althanni su Stari grad u Čakovcu temeljito obnovili u baroknom slogu, podigli palaču za još jedan kat, uklonili srušeni toranj do palače i postavili novi s velikim satom na ulaznom bedemu. Unutar zidina tvrđave izgradili su nekoliko zgrada za svoje činovnike, posebno za glavnog upravitelja njihovih imanja. Umjesto pokretnoga drvenog mosta bio je izgrađen put do glavnog ulaza s masivnim okovanim vratima kraj tornja.

U vrijeme Zrinskih, ali i poslije njih, u cijelom razdoblju feudalnog sustava, Čakovec je uvijek bio središte velikog vlastelinskog gospodarstva pa je uz tvrđavu postojao središnji marof (majur) s potrebitim osobljem, gospodarstvenim zgradama i drugim neophodnim sadržajima. Zrinski su razvili dobro organiziranu proizvodnju i trgovinu na svim svojim imanjima, posebice u Međimurju, a tako je bilo još neko vrijeme i poslije njih.

Izvan utvrde se trgovište Čakovec brzo razvijalo. Umjesto prijašnjih zemljanih i drvenih kuća, žitelji trgovišta, pretežno obrtnici, poljodjelci i trgovci, izgradili su nove, uglavnom zidane kuće. U središtu trgovišta bio je Franjevački samostan s Crkvom svetog Nikole Biskupa, koja je postala župnom crkvom 1789.

godine, pošto je sjedište Čakovečke župe preneseno iz Crkve svetog Mihovila u Mihovljanu.

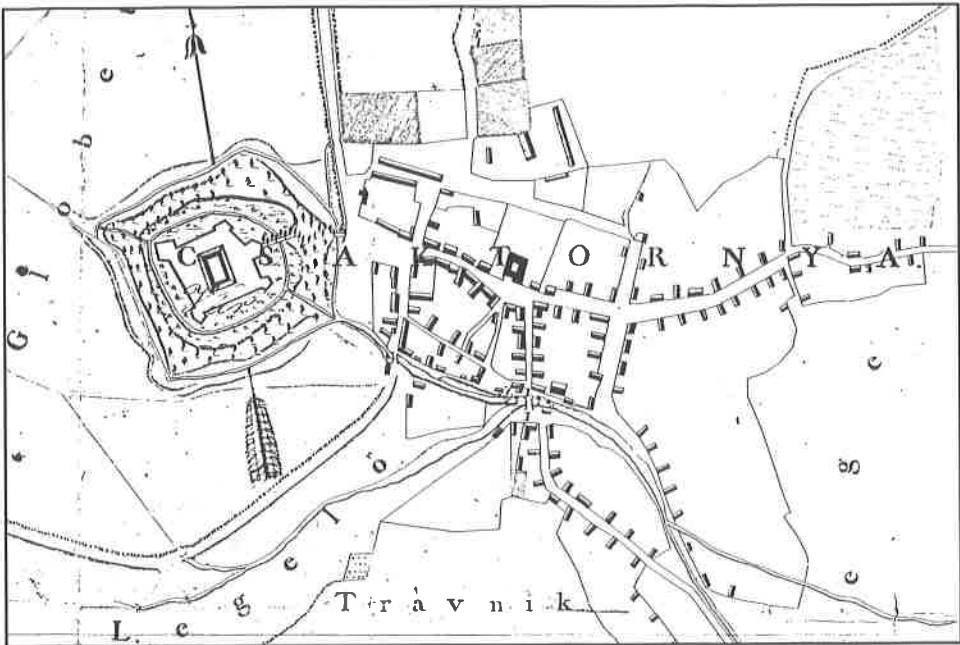
Jačanje gospodarstvenog života i porast broja žitelja Čakovca u tijeku 18. stoljeća dovelo je do proširene izgradnje naselja. Osim uz vodeću razvojnu os na potezu od tvrđave do samostana i crkve, gdje su postupno izgrađene mnoge građanske kuće u baroknom slogu, Čakovec se teritorijalno širio i uz glavne prilazne ceste. Tako je nastala urbana jezgra koja je činila "oppidum Čakovec", obrtničko-trgovačko naselje u blizini utvrde Zrinskih. Na osnovni smjer jezgre nadovezuju se poprečne ulice, izgrađivane od sredine 18. stoljeća. Tada je u trgovištu cvala i trgovina jer se spominju već tri velika godišnja sajma.

Značenje Čakovca kao obrtničkog i trgovačkog središta predočuje izgradnja djetićkog "hospitiuma", odnosno velike "oštarije", gdje su stanovali i hranili se obrtnički pomoćnici. U kamenom portalu te zgrade još se i danas vidi uklesana 1798. godina. Kalfe su svoja umijeća usavršavale kod čakovečkih cehovskih majstora.

Od početka 17. do 19. stoljeća nastaje razdoblje u kojemu su najznačajniji nosioci gospodarstvenog razvitka bile strukovne organizacije-cehovi. Čakovečki obrtnici bili su udruženi u čizmarski, postolarski, krojački, lončarski i tzv. Veliki ceh u kojem su bili mesari, kovači, bravari, tkalci, kožari, i dr.

Na jednom od najstarijih sačuvanih planova Čakovca, na planu iz 1827. godine uočljiv je današnji raspored ulica, trgova i nekih kuća te tok Trnave koji je kasnije kanaliziran. Današnje ulice kralja Tomislava i bana J. Jelačića već su tada dominantne prometnice, uz koje niču, osim stambenih prizemnica i jednokatnica i reprezentativne javne i upravne zgrade.

U prvom službenom popisu stanovništva, objavljenom 1828. godine u Budimu, Čakovec je brojio ukupno 1 459 žitelja. Tada su u trgovištu, osim užeg središta, prevladavale male obiteljske kuće kojima su se postepeno popunjavale praznine nastale određivanjem glavnih prometnih pravaca pa se tako urbano tkivo zgusnjavalo. Do sredine 19. stoljeća korito Trnave bilo je južna "međa" naselja, a kada su se obrtnici premjestili južno od Trnave i tako izgradili

Sl. 3. Plan Čakovca iz 1827. godine

Izvor: "Muzej Međimurja", Čakovec

današnju ulicu R. Boškovića ("preloška"), tada je to postala periferija Čakovca.

GROFOVI FEŠTETIĆI (1791.-1923.)

U drugoj polovici 19. stoljeća, jačanjem upravne funkcije Čakovca, uz glavne gradske prometnice podignut je veći broj javnih objekata. Velik dio njih još je i danas u funkciji. Čakovec je već tada sadržavao gotovo sve institucije potrebne gradu. Javnu rasvjetu, najprije na repičino ulje, a kasnije na petrolej i plin, dobio je 1842. godine, a već 1893. proradila je električna javna rasvjeta. Telegraf je u grad stigao zajedno sa željeznicom 1860. godine. Na zahtjev trgovaca u gradu je instaliran telegraf 1864., a 1878. godine telegrafsku službu preuzela je Državna kraljevska pošta. Od 1872. godine u Čakovcu rade Općinski i Kotarski sud i tužilaštvo. Od prosvjetnih ustanova u gradu su, uz osnovnu školu (zgrada pučke škole otvorena je 1902. godine-danas Gospodarska škola i Otvoreno sveučilište), djelovale Građanska škola (danas je u toj zgradi Prva osnovna škola Čakovec), Građanska ženska škola i Državna učiteljska škola, koja je

utemeljena 1879. godine i prvih deset godina radila je u Starom gradu Zrinskih, a kad je 1888. dovršena njezina impozantna zgrada u kojoj je danas Filozofski fakultet – pedagogijske znanosti Zagreb, odsjek za predškolski odgoj i razrednu nastavu Čakovec, Državna učiteljska škola preseljena je u tu zgradu.

Intenzivirao se i društveni život u mjestu. Pojavila su se različita društva koja su se bavila vjerskim, prosvjetnim, socijalnim, kulturnim, trgovačkim i drugim poslovima. Sva su ona bila u službi odnarođivanja Međimuraca. Istu je namjenu imao i tjednik "Međimurje" ("Muraköz") koji je od 1884. godine izlazio dvojezično na hrvatskom i mađarskom jeziku.

U to vrijeme posljednji feudalni vlasnici Čakovca i dijela Međimurja bili su grofovi Feštetići (1791.-1923.), pomađareni hrvatski velikaši porijeklom iz Turopolja. Na početku druge polovice 19. stoljeća podigli su, u suvlasništvu s drugim dioničarima, prvi veliki industrijski pogon u Čakovcu i Međimurju. Bila je to šećerana izgrađena u Starom gradu koja je radila do 1870. godine (o tome nešto u drugom poglavlju). U to su vrijeme sagradili i novu upravnu zgradu Čakovečkog vlastelinstva

(1857.-1859.) - današnju zgradu "stare bolnice", a marofski kompleks gospodarstvenih objekata vlastelinstva tada je bio proširen (na tome mjestu danas se nalaze Autobusni kolodvor i zgrada HPT-a).

Feštetići su uskoro napustili Stari grad i iznajmili ga za potrebe raznih službi neophodnih u razvoju grada. Za vlastite potrebe stanovanja grof Juraj Feštetić dao je 1870. godine izgraditi lijep neogotički dvorac u obližnjem Pribislavcu (danas je u njemu osnovna škola).

Još na početku 20. stoljeća Feštetićevo čakovečko vlastelinstvo iznosilo je blizu 32 000 jutara, odnosno oko 25% ukupne površine Međimurja. Sjedište vlastelinstva bio je i nadalje Čakovec s centralnim marofom, a ostali marofi bili su u Svetom Roku, Novim Dvorima, Svetom Križu i Turčišću. Vlastelinstvo je imalo i dva lovna područja sa sjedištima u Gornjem Mihaljevcu i Domašincu. Grof Eugen Feštetić prodao je vlastelinstvo 1923. godine zagrebačkoj tvrtki "Slavonija" d.d. Ta je tvrtka rasprodala zemlju i objekte veleposjeda i time ga konačno ukinula, a čakovečki Stari grad prodala je 1933. godine Udruženju obrtnika za grad i kotar Čakovec i time je bio vjerojatno spašen od rušenja.

MANUFAKTURNO-INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA U DRUGOJ POLOVICI 19. I U PRVOJ POLOVICI 20. ST.

Sredinom 19. stoljeća društveni i gospodarstveni odnosi stubokom su se promijenili. Ban Josip Jelačić i formalno je 25. travnja 1848. godine u Hrvatskoj ukinuo kmetstvo, što je rezultiralo slabljenjem veleposjeda. Prva industrijska revolucija donijela je procvat robno-novčane privrede te je i Međimurje, posebice Čakovec, zahvatio liberalni poduzetnički duh. Cehovi su nestali, a manufakture su uskoro prerasle u prve industrijske pogone. Izgradnja željezničkih pruga u drugoj polovici 19. stoljeća učvrstila je Čakovec kao vodeće gospodarstveno središte Međimurja pa i šireg prostora. To je privuklo brojnu i jeftinu radnu snagu, a osim nje i mnoge poduzetnike koji su ubrzo u ovom kraju našli svoj interes.

Najstarija manufakturno-industrijska proizvodnja u Čakovcu je mlinarstvo. Počela je izgradnjom prvog većeg mlina kod današnjega Glavnog željezničkog kolodvora 1834. godine, čiji je vlasnik bio Ivan Kaup. Taj je mlin radio do 1866. godine, a nakon stečaja zgradu i postrojenja kupila je tvrtka "Hochsinger" i otvorila tvornicu likera, rakije i octa.

I veleposjednik Feštetić prilagodio se novom vremenu pa se njegovo veliko imanje intenzivno kapitaliziralo. Stoga je razumljivo što je Juraj Feštetić 1855. godine odlučio podići, s grupom od 114 dioničara - poduzetnika industrije šećera iz Moravske, tvornicu šećera u Starom gradu. Već je rečeno da je to bio prvi veliki industrijski pogon u Čakovcu i Međimurju. Tada su srušeni dijelovi čakovečke utvrde kako bi se od toga materijala dogradili potrebni objekti za šećeranu. Puna proizvodnja šećerane dostignuta je 1860. godine, a godišnja proizvodnja bila je oko 15 000 bečkih funti (1 funta = 0,56 kg). Dvadesetak manjih instaliranih strojeva, za kojima je radilo oko 320 radnika, tjerala su dva veća parna stroja. Uzgoj šećerne repe zahtijevao je nove obradive površine pa su stoga iskrčeni veliki kompleksi šuma u Međimurju.

Zbog nedovoljno usavršenog tehnološkog procesa i previše željeza u vodi, šećer nije imao potrebnu kvalitetu (bio je smeđastocrvenkaste boje pa se teško prodavao), a uskoro se pojavio i nedostatak sirovina te je sve to dovelo do propasti poduzeća. Tvrtka je propala, a postrojenja su prešla u vlasništvo tvrtke "Teier und Luft". Novi su vlasnici uspjeli još dvije godine održati proizvodnju. Šećerana je zatvorena 1870. godine, a strojevi su rasprodani. U potresu 1880. godine srušeni su dimnjaci i neki objekti šećerane.

Potkraj 19. stoljeća glavni pokretač gospodarstvenog razvitka postaje trgovina, a trgovci glavni poduzetnici. Trgovina je najbrže plodila stečeni kapital pa su trgovci počeli ulagati u osnivanje banaka i štedionica, a postupno i u industrijsku proizvodnju. Stoga je još 1884. godine u Čakovcu osnovano Udruženje trgovaca. Na inicijativu toga udruženja Čakovec je dobio telefon 1902. godine pa je naselje bilo spojeno telefonom sa svim poštama u Mađarskoj i Austriji. Za potrebe trgovaca 1904. godine

bio je sagrađen, u slogu budimpeštanske secesije, Trgovački kasino, koji je postao središte gospodarstvenog, kulturnog i društvenog života u gradu (danas je to zgrada "Doma sindikata" na Trgu Republike).

Brz razvoj građanskog društva, posebice njezina najbogatijeg dijela - trgovačke buržoazije, nezamisliv je bez novčarskih zavoda. Njihovi vlasnici mahom su bili Židovi. Najstariji novčarski zavod bila je "Čakovečka štedionica" iz 1871., a nakon nje osnovane su "Međimurska štedionica" 1881. godine (te dvije tvrtke udružile su se 1920. godine u "Čakovečko-Međimursku štedionicu") i "Čakovečka okružna štedionica" 1895. godine. Podružnica zagrebačke "Prve hrvatske štedionice" otvorena je u Čakovcu 1919. godine, a dvije godine kasnije i podružnica "Sveopće hrvatske kreditne banke".

Utemeljenjem novčarskih zavoda (štedionica) pojačao se i ubrzao proces industrijalizacije. Gradilo se sve više novih industrijskih objekata.

Izgradnja mlina na današnjoj lokaciji u svezi je s inicijativnom Trgovišnog poglavarstva Čakovec da se uvede učinkovitija javna plinska rasvjeta u gradu. Saznavši za te planove, vlasnik paromlina iz Gutorfölda u Mađarskoj Ljudevit Molnar dostavio je svoju ponudu. Predložio je izgradnju mlina i električne centrale koja bi strujom napajala cijelo naselje, tj. davala struju za javnu rasvjetu, trgovine, kuće i stanove. Njegov je uvjet bio da mu se besplatno ustupi odgovarajuće gradilište. Ponuda je bila prihvaćena i ugovor s Molnarom potpisan. Trgovišno poglavarstvo obvezalo se da će Molnaru za javnu rasvjetu godišnje plaćati 2 500 forinti, a on će pak na ulicama i trgovinama postaviti četiri velike svjetiljke i 80 žarulja. Mlin i termocentrala pušteni su u pogon već 1. listopada 1893. godine pa je tako Čakovec dobio električnu javnu rasvjetu prije negoli mnogi veći gradovi u Mađarskoj i Hrvatskoj.

Već 1900. godine tu su tvrtku preuzeli čakovečki poduzetnici Grünwald i Schwartz i potpuno je rekonstruirali i modernizirali. Proizvodnja brašna se povećala te se ono prodavalo u cijeloj Austro-Ugarskoj Monarhiji, a dio se i izvezio. U razdoblju između dva svjetska rata "Čakovečki paromlin i munjara" d.d. bila je vrlo

dobro organizirana i vođena profitabilna tvrtka s oko 120 djelatnika. Godine 1932. Čakovec je dobio električnu energiju iz hidrocentrale Fala u Sloveniji.

Početak tekstilne industrije u gradu seže u 1874. godinu, kada je Samuel Neumann otvorio radionicu za ručno bojenje domaćeg platna. Prvi su strojevi nabavljeni 1894. godine te se proizvodnja znatno proširila. Godine 1908. neposredno rukovođenje tvrtkom S. Neumann prepustio je sinu i zetu pa je ona promijenila ime u "Samuel Neumann i nasljednici". Proizvodni program tvrtke bio je zaokružen 1934. godine, kada su vlasnici kod Glavnog kolodvora izgradili strojnu tkaonicu. Do početka drugog svjetskog rata u poduzeću je radilo oko 150 djelatnika.

Zagrebački poduzetnik Josip Brunner otvorio je 1933. godine, u proizvodnim pogonima bivše "Prve međimurske tvornice pletene žice i željeznog pokućstva", tekstilnu tvornicu pod imenom "Prva međimurska tkaonica" u kojoj se proizvodilo sirovo platno. Pred drugi svjetski rat tkaonica je imala oko 130 zaposlenih, a pretežiti vlasnik i direktor bio je Leopold Šlehta.

Nakon drugog svjetskog rata, nacionalizacijom, tvrtke "Samuel Neumann i nasljednici" i "Prva međimurska tkaonica" bile su objedinjene u današnji "Čateks".

U industrijskom razvoju Čakovca i Međimurja dubok je trag ostavila bogata trgovačka i poduzetnička obitelj Graner. Godine 1880. osnovali su tvrtku "Braća Graner" i u početku su se bavili veletrgovinom kolonijalnom robom, a kasnije i mnogim drugim poslovima. Godine 1912. otvorili su ciglanu u Belici, a kapital su ulagali u više čakovečkih tvrtki. Bili su veliki dioničari u tvrtki "Agraria", čiji je osnivač 1877. godine bio Makso Neumann, "kukuruzni kralj", kako su ga zvali na burzama u Beču i Budimpešti.

S većim kapitalom Graneri su 1923. godine otvorili u Čakovcu tvornicu vrpce i vezica, a sljedeće godine nadopunili su proizvodni program proizvodnjom čarapa. Od 1929. godine, nakon nabave najmodernijih strojeva, počeli su proizvoditi pamučne čarape i fine ženske čarape od svile i svilenog flora, koje nitko nije proizvodio u tadašnjoj Jugoslaviji. Trikotažnu robu

proizvodili su od 1934. godine, a do 1939. godine uglavnom je bio zaokružen proizvodni program i izgrađeni svi objekti tvrtke "Braća Graner". Pred drugi svjetski rat ta je tvrtka bila jedna od najvećih takve vrste u ovom dijelu Europe, a uz Granere bili su i Tessleri, njezini glavni vlasnici. Nakon drugog svjetskog rata iz te se tvrtke razvilo poduzeće "Međimurska trikotaža Čakovec".

Poseban pečat gospodarstvenom razvoju grada dali su graditelji. Među njima se isticao Valent Morandini, čiji je najznačajniji pothvat bio izgradnja Državne učiteljske škole u Čakovcu 1888. godine. Morandini je sagradio 1884. ciglanu u Mihovljanu, a 1910. godine i ciglanu u Šenkovcu. Uz to izgradio je i više reprezentativnih javnih zgrada.

Vlasnik prve čakovečke, u svijetu poznate tvrtke bio je Elemér Vajda. Još 1904. imao je vlastito poduzeće u Beču, a poslovanje svoje tvrtke prenio je u Čakovec nakon prvog svjetskog rata. Tu je otkupio licencu i preuzeo poslovnu mrežu čakovečkog trgovca jajima, peradi i mesnim prerađevinama Samuela Bayera. Godine 1922. izgradio je za ono vrijeme golemu hladnjaču kapaciteta 22 vagona. Idućih godina razvio je poslove i svojim je proizvodima i poslovnošću stekao ime poznato u Europi. Prodajni ured imao je i u Zürichu u Švicarskoj. Na tržišta Velike Britanije, Njemačke, Švicarske, Italije i dr. izvezio je perad (posebno purane), jaja, divljač, konje. Naziv tvrtke "Vajda" zadržan je do danas.

"Hrvatska sveopća kreditna banka" Zagreb preko svoje poslovnice u Čakovcu utemeljila je 1921. godine u Čakovcu "Prvu međimursku tvornicu pletene žice i željeznog pokućstva". Bilo je to prvo poduzeće metalne djelatnosti u Međimurju. Tvornica je proizvodila sve vrste pletenina, uloške za krevete, bodljikavu žicu, čavle, potkovice i dr. U njoj je bilo zaposleno pedesetak djelatnika do požara 1926. godine, u kojem su zgrade i strojevi izgorjeli. Poslije te nesreće tvornica je obnovljena, ali je promijenila naziv u "Čakovečka industrija željeza". Radila je do napuštanja proizvodnje 1932. godine, kada su strojevi preneseni u Karlovac.

ČAKOVEC SLUŽBENO POSTAJE GRAD

U prvoj polovici 20. stoljeća Čakovec je označavao spor porast broja stanovnika. U gotovo 50-godišnjem razdoblju (1900.-1948.) broj stanovnika grada povećao se za samo oko 39% (tab. 1). To je velikim dijelom bila posljedica velikih političkih promjena, tj. promjena državnih granica u tri navrata u tome razdoblju. Prva se promjena zbila krajem 1918. godine nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije, kada je Međimurje bilo izuzeto iz mađarske države i priključeno matici zemlji - Hrvatskoj, odnosno Kraljevini SHS. Do druge promjene došlo je okupacijom Međimurja 1941. godine, kada se iselio dio hrvatskog i drugog nemađarskog pučanstva, a treće 1945. godine, kada je Međimurje ponovo izuzeto iz Mađarske i pripojeno Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji. U sva tri navrata grad i Međimurje izgubili su velik broj žitelja jer su, osim poginulih u prvom i drugom svjetskom ratu, pretežno djelatnici upravno-vojnih struktura i dio inteligencije napuštali Čakovec i Međimurje. U tijeku drugog svjetskog rata u masovnim su progonima u izuzetno velikom broju stradali Židovi. Neposredno pred masovnu deportaciju 26. travnja 1944. godine u gradu ih je bilo popisano 605, ali je od njih samo manji broj preživio rat.

Usprkos svih nedaća, Čakovec je u tome razdoblju bio vrlo živ grad pun poduzetničkog duha i intenzivne stambeno-poslovne izgradnje.

Teritorijalno širenje grada u prvoj polovici 20. stoljeća može se lijepo pratiti prema planu Čakovca iz 1909. godine (sl. 4). Uočljivo je da se grad jako proširio od današnjih ulica Otokara Keršovanija i Ruđera Boškovića prema željezničkoj pruzi na jugu, zatim na četvrt Sajmište, na područje sjeverno od ulice Tome Masaryka, prema Globetki i dr. Čakovec je na početku stoljeća imao blizu 6 000 žitelja (1910. godine 5 887 stanovnika).

U nastojanju da za svoje mjesto ostvare status grada, Čakovčani su prošli mukotrpan put. Godine 1848. Čakovec je bio proglašen slobodnim kraljevskim gradom, što je bilo vrlo važno, jer je time u pravima bio izjednačen s ostalim gradovima u Mađarskoj. U tijeku 1850.

Sl. 4. Plan Čakovca iz 1909. godine

Izvor: Županijski ured za katastar i geodetske poslove, Čakovec

godine mjesto se tituliralo kao Slobodni kraljevski poveljni grad i kao Poveljno kraljevsko slobodno trgovište. Ipak, bilo je organizirano kao trgovište i bilo je sjedište čakovečkog kotara, odnosno podžupanije. Prema banskoj naredbi 1851. godine u Čakovcu je bilo ustrojeno trgovišno (općinsko) zastupstvo na čelu sa sucem. Sudac i zastupstvo upravljali su općinskom imovinom, zgradama, putovima i brinuli se za održavanje reda i mira. Čakovec je imao i bilježnika i poreznika, a na suca su bile prenesene i neke ovlasti viših organa vlasti.

Rješenjem Ministarstva unutrašnjih poslova 1904. godine Čakovec je bio proglašen gradom, odnosno mjestom s gradskim značajkama. Dobio je široku samoupravu, gradsko vijeće i gradonačelnika. Glavni razlog tome bila je uporna mađarizacija međimurskog pučanstva koju su provodile mađarske vlasti pa je i Čakovcu u tome procesu bila namijenjena posebna uloga. Status grada Čakovec je zadržao do kraja prvog svjetskog rata.

U Kraljevini SHS bio je 1919. godine degradiran u trgovište i nosio je naslov slobodnog i poveljnog trgovišta. Status grada dobio je 23. rujna 1934. godine, pošto je bilo udovoljeno vrlo rigoroznim uvjetima. Za to je posebno bio zaslužan Rudolf Kroppek, tadašnji gradonačelnik Čakovca.

U vrijeme mađarske okupacije Međimurja (1941.-1945.) Čakovec je opet bio degradiran u trgovište, a status grada bio mu je vraćen 1945. godine, nakon ponovnog sjedinjenja Međimurja s Hrvatskom, odnosno Jugoslavijom.

RAZVITAK INDUSTRIJE I GRADITELJSTVA POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

U razdoblju poslije drugog svjetskog rata Čakovec je zabilježio relativno brz populacijski razvoj. U razdoblju 1948.-1991. pučanstvo grada povećalo se po prosječnoj godišnjoj stopi rasta od 1,84% pa se broj stanovnika u tome vremenu povećao za više od 130%. To je djelomično posljedica poratne demografske kompenzacije i mehaničkog priliva stanovništva u grad iz okolnih seoskih naselja, ali i iz drugih dijelova države.

Njegove prednosti povoljnijeg prometno-geografskog položaja, nego što su imala druga naselja Međimurja, došla su tada do punog izražaja. Zahvaljujući čvorišnom položaju Čakovec je razvio mnoge funkcije: upravno-političku, kulturno-prosvjetnu, prometnu, financijsku, trgovačku, zdravstvenu, informacijsku, ugostiteljsko-turističku, sportsko-rekreativnu i dr. i postao najjače gospodarstveno središte Međimurske županije.

Danas je Čakovec jedno od jačih industrijskih središta u zemlji. Od oko 15 000 ljudi, koliko ih svakodnevno dolazi u grad na posao, najviše ih je zaposleno u industriji.

U poratnim godinama mnogo je truda i upornog samoodricanja zaposlenih trebalo uložiti da bi se stiglo do sadašnjeg stupnja industrijalizacije.

Saniranjem šteta nastalih u tijeku drugog svjetskog rata uskoro je bila obnovljena proizvodnja u većini zanatsko-industrijskih pogona u Čakovcu i Međimurju. U etapama su se izgrađivali novi radno-poslovni prostori, nabavljala se nova oprema pa je postupno zanatski način proizvodnje bio zamijenjen industrijskim.

Relativno duga tradicija i velik broj ženske radne snage bili su odlučujući čimbenici u razvoju tekstilne industrije Čakovca. Gotove tekstilne artikle proizvode "MTČ", "Čateks" i "MEIKO". Te su tvrtke brojem zaposlenih među najvećim međimurskim poduzećima. U tekstilnoj industriji danas radi više negoli svaki treći industrijski djelatnik u županiji.

Najveće poduzeće u toj grani je "Međimurska trikotaža Čakovec". Ta tvrtka ima više pogona u Čakovcu i izvan nje: u Kotoribi, Murskom Središću, Prelogu i Štrigovi. Proizvodi dječju trikotažu, pozamanteriju, artikle športskog programa, čarape i pređu, za domaće i strano tržište.

Godine 1966. proradile su u novim prostorijama i s modernim strojevima trikotažna konfekcija i pletionica prediva, a 1979. izgrađena je i nova hala čaraparije u industrijskoj zoni Zapad. Prilagodavajući se zahtjevima tržišta i novim uvjetima tržišnog privređivanja, tvrtka je sada u fazi prestrukturiranja, kojim se od jezgre odvajaju manje, samostalno proizvodne i profitabilne cjeline.

Druga po važnosti tekstilna tvrtka u gradu - "Čateks" također je ulagala velika sredstva u rekonstrukciju poduzeća. Investirala je i u proizvodnju kozmetičkih proizvoda, ali se kasnije ispostavilo da to nema perspektive u sklopu tekstilne industrije jer se pogon dekorativne kozmetike 1974. godine osamostalio. Godine 1971. započela je proizvodnja poliuretanske umjetne kože (pod komercijalnim nazivom politeks) po kojoj je poduzeće postalo poznato u zemlji. Izgradnjom novog proizvodnog prostora 1977. godine i montiranjem novih linija proizvodnja se znatno povećala pa se

izašlo i na strano tržište. Poduzeće proizvodi pamučne tkanine, rublje za kućanstvo, rublje za djecu, zaštitna radna odijela, zaštitnu športsku odjeću i dr. Sada je tvrtka u stagnaciji jer se kod kupaca smanjio interes za politeks.

"MEIKO" (do 1992. godine nosio je naziv "Jedinstvo") razvio se iz malih zanatskih radnji nakon drugog svjetskog rata. Danas je suvremeni proizvođač muške, ženske i dječje konfekcije za domaće i strano tržište.

Razvoj metalne industrije u Međimurju počeo je 1949. godine kada je "Tvornica tekstilnih strojeva" Čakovec počela proizvoditi "Cotton

Tab. 2. Značajnije čakovečke industrijske tvrtke i broj zaposlenih 31.3.1995.

Djelatnost	Tvrtka	Broj zaposlenih
Elektroprivreda	Hrvatska elektroprivreda, "Elektra", Čakovec	196
Prerada metala	"Međimurje - metalne konstrukcije" d.d., Čakovec	136
	"Ferro Preiss" d.o.o., Čakovec	125
Strojogradnja	"Metalac Tristo" d.o.o., Čakovec	480
	Radionica željezničkih vozila d.o.o., Čakovec	197
	"TMT" d.o.o., Čakovec	193
	"Panex TPS" d.o.o., Čakovec	36
Prerada kemijskih proizvoda	"Meplast" d.d., Čakovec	282
	"Pliva" d.d., Pogon "Chicogo", Čakovec	45
Proizvodnja građevnog materijala	"EKO Međimurje" d.d., Čakovec	311
	"Međimurje - Beton" d.d., Čakovec	171
Proizvodnja finalnih proizvoda od drvna	"Hrast" d.d., Čakovec	297
	"Međimurje-Stolarija" d.d., Čakovec	132
	"Međimurjeplet" holding d.d., Čakovec	68
	"Tapetar" d.d., Čakovec	38
Proizvodnja gotovih tekstilnih proizvoda	"Međimurska trikotaža" d.d., Čakovec	2 750
	"Čateks" d.d., Čakovec	824
	"MEIKO" d.d., Čakovec	610
Proizvodnja kožne obuće i galanterije	"Jelen" Industrija obuće d.d., Čakovec	907
Proizvodnja proizvoda od gume	"Panex Tirex" d.o.o., Čakovec	22
Proizvodnja prehrambenih proizvoda	"Mesna industrija - VAJDA" d.d., Čakovec	329
	"Čakovečki mlinovi" d.d., Čakovec	284
Proizvodnja stočne hrane	"Tvornica stočne hrane" d.d., Čakovec	64
Grafička i izdavačka djelatnost	TIZ "Zrinski" d.d., Čakovec	352
Sakupljanje i primarna prerada otpadaka	"UNIMER" d.d., Čakovec	56
Ostale djelatnosti ukupno		183
Ukupno		9 090
Graditeljstvo	"Međimurje - Visokogradnja" d.d., Čakovec	1 095
	"Međimurje - Tegra" d.d., Čakovec	328
	"Međimurje - Instalomont" d.d., Čakovec	236
	"Međimurje - Elektroinstalateri" d.d., Čakovec	122
	"Team" d.d., Čakovec	112
	"Međimurje - Vodoinstalateri" d.d., Čakovec	67
	"Međimurje - Spektra" d.d., Čakovec	51
	"Međimurje - Keramika" d.d., Čakovec	50
	Ostali ukupno	147
Graditeljstvo ukupno		2 208

mašine”, koje je izložila 1950. godine na Zagrebačkom velesajmu. Iz te je tvornice nastalo poduzeće “Metalac” Čakovec, koje je jedno vrijeme bilo u sastavu zagrebačkog “Jedinstva”, ali se ta integracija nije pokazala uspješnom.

Nakon gubitka tzv. klirinškog tržišta poduzeće je zapalo u teškoće, a ni privatizacijom i pretvorbom u tvrtku “Metalac Tristo” d.o.o. Čakovec nije postignuto poboljšanje. Već dvije godine proizvodnja je obustavljena jer je tvrtka u stečajnom postupku pa su neki manji strojevi prodani.

Sada su najveće tvrtke metaloprerađivačke djelatnosti tvrtka “Međimurje - metalne konstrukcije”, nastala izdvajanjem iz Građevnog kombinata “Međimurje”. Proizvodi čelične konstrukcije, pocinčanu bravariju, dijelove građevinskih strojeva, oprema skladišta i dr. Druga je tvrtka “Ferro Preiss” (bivša “Ljevaonica”) - poduzeće za proizvodnju lijevanih, kovanih i prešanih metalnih proizvoda.

Prehrambena industrija također ima dugu tradiciju, a svoju djelatnost razvija na lokalnoj sirovinskoj osnovi. Tvrtka “Mesna industrija Vajda” d.d. Čakovec simbolizira tradiciju i kvalitetu. Tvrtka je bila modernizirana 1960-ih godina kada je bila izgrađena nova hladnjača, ali je danas opet potrebna rekonstrukcija i modernizacija. U sklopu poduzeća nalazi se i klaonica.

Druga tvrtka prehrambene djelatnosti “Čakovečki mlinovi” modernizirana je 1981. godine (kapacitet mlina je 150 tona pšenice dnevno) i izvršena je specijalizacija proizvodnje. Unutar tvorničkog kruga puštena je 1985. godine u rad suvremena pekara. Tvrtka ima i vlastitu uljaru.

Suvremeno stočarstvo zahtijevalo je izgradnju “Tvornice stočne hrane”. Ona je proradila 1971. godine u industrijskoj zoni Zapad, a uz nju je podignut i silos za kukuruz. Proizvodi sve vrste stočne hrane za perad, pernatu divljač, svinje, goveda i kuniće.

Kemijska industrija nema veću tradiciju. Počela je proizvodnjom dekorativne kozmetike unutar tvrtke “Čateks”, a kasnije se osamostalila pod nazivom “Chicago”. Od 1975. godine u sastavu je tvrtke “Pliva” Zagreb, a od 1976. godine proizvodna djelatnost odvija se u novom pogonu u industrijskoj zoni Zapad.

Po broju zaposlenih mnogo je veća tvrtka “Meplast” d.d. Čakovec nastala izdvajanjem iz poduzeća “Međimurjeplet”. “Meplast” d.d. prerađuje plastične mase i proizvodi PE film za pakiranje mlijeka i drugih proizvoda prehrambene industrije, različite vrećice, čaše za piće, harmo-vrata, zidne oplata, ograde, rolete, plastične cijevi i dr.

Poduzeće “Međimurjeplet” nastalo je 1965. godine od radnih organizacija koje su se bavile proizvodnjom i otkupom proizvoda kućne radinosti (predmeti vrbove šibe, komušine i slame). Nabavom nove tehnologije djelatnost je bila proširena pa se prešlo na proizvodnju PVC roleta i građevinskih profila (1968.), polietilenske folije (1971.), polietilenskih posudica (1976.), elektronike (1976.), proizvodnju kaseti i magnetofonskih vrpca (1979.). Prestrukturiranjem poduzeće je prestalo postojati 1990. godine. Od njega je nastalo desetak manjih tvrtki u Međimurju, a jedna od njih i danas nosi naziv “Međimurjeplet” holding d.d. Čakovec i uglavnom se bavi trgovinom.

U drvnoj industriji najveća je tvrtka “Hrast” d.d. Čakovec - tvornica namještaja, tapetarskih proizvoda i “bo-bo” madraca. Poduzeće je nastalo 1949. godine od stolarije graditeljskog poduzetnika Dragutina Kirchfelda, koji je 1933. godine kod željezničke stanice Buzovec izgradio pogon građevinske stolarije u kojem je radilo do 25 djelatnika za potrebe njegovih gradilišta.

Gradsko građevinsko poduzeće - osnivač tvrtke, u tijeku 1947. i 1948. godine izgradilo je prvu (staru) proizvodnu halu i već na početku 1949. godine “Hrast” je počeo raditi na novoj lokaciji. U tijeku 1960. godine iz Hrasta je bio izdvojen pogon tapetarije i osnovano je samostalno poduzeće “Tapetar” koje još i danas posluje. Godine 1962. “Hrast” je ušao u sastav DIK “Florijan Bobić” iz Varaždina, ali je već 1966. došlo do dezintegracije. Na početku 1969. godine počela je radom nova oprugarnica, a 1970. godine nova hala tapetarije. Postrojenja za proizvodnju lateksiranog kokosa (njime se pune tapetarski proizvodi) u novoj hali puštena su u proizvodnju 1971. godine.

Kako tvrtka više nije imala prostora za širenje na staroj lokaciji (kod nadvožnjaka za

Čakovec - Jug), bilo je odlučeno da se grade novi pogoni u industrijskoj zoni Zapad. Tako je 1982. godine na toj lokaciji puštena u rad nova tvornica pločastog namještaja "Stolarija". To je financijski iscrpilo poduzeće, a uz to uvjeti privređivanja su se pogoršali zbog krize cijelog gospodarstva u zemlji. U tijeku 1991. godine bila je izgubljena polovica ukupne trgovačke mreže (17 prodavaonica u Srbiji) i izgubljeno je tržište Srbije. Prekid robno-novčanih tokova na području bivše Jugoslavije i rat protiv Hrvatske ubrzali su pad proizvodnje i prodaje pa se smanjuje i broj zaposlenih.

"Međimurje Stolarija" Čakovec, poduzeće osnovano 1973. godine u sklopu GK "Međimurje", danas ima oko 130 djelatnika u pogonima u Čakovcu i Prelogu. Proizvode građevinsku stolariju, a od 1991. godine i drvenolaminirane prozore.

U obučarskoj djelatnosti najveća je tvrtka "Jelen" - industrija obuće d.d. Čakovec, osnovana 1948. godine udruživanjem više obrtnika obučarske i krojačke struke. Osim klasičnih modela muške, ženske i dječje obuće, tvrtka proizvodi i artikle športskog programa. Najveći dio proizvodnje čine izvozne kolekcije za više poznatih europskih proizvođača obuće (npr. za njemačku firmu "Elephant").

Grafičku industriju predstavlja TIZ "Zrinski" d.d. Čakovec, koji je sljednik Gradske tiskare i knjigovežnice Čakovec, osnovane 1946. godine. U posljednjim desetljećima dograđeni su objekti i supstituirani strojevi zastarjele tehnologije. Danas je to poduzeće jedno od najmodernijih tiskara u Hrvatskoj. Program tvrtke obuhvaća niz artikala, od najjednostavnijih pa do onih najzahtjevnijih, čak luksuznih izdanja, dijelom za naručitelje iz inozemstva.

U strojogradnji jedna je od većih tvornica "TMT" d.o.o. Čakovec, koja proizvodni pričuvne dijelove za tekstilnu i prehrambenu industriju, više tipova vlastitih strojeva, dijelove industrijske opreme i dr.

GRADITELJSTVO

Graditeljstvo je stara, tradicionalna djelatnost u Međimurju. Prekretnica u razvoju graditeljstva bila je objedinjavanje Građevnog po-

duzeća, Zanatskih servisa i Pilane 1963. godine, a nešto kasnije priključio se i Projektni biro pa je nastao Građevni kombinat "Međimurje".

U razvoju industrije građevnog materijala iskorištene su prednosti koje pruža sirovinška osnova ovog kraja (kvalitetna glina, šljunak i pijesak). Nova ciglana u Šenkovcu podignuta je 1968. godine, a već 1973. i druga s automatiziranom proizvodnjom. Separacija šljunka izgrađena je na Dravi kod Totovca. Još prije dva desetljeća počela je proizvodnja betonskih proizvoda od prenapregnutog betona, serijska proizvodnja elemenata za montažne višenamjenske hale i dr.

U industrijskoj zoni Zapad nalaze se proizvodni pogoni, skladišta građevnog materijala i prodajni prostor GK "Međimurje".

Udruživanjem s "Hidrotehnikom" 1978. godine značajno je bila proširena djelatnost niskogradnje. GK "Međimurje" razvio je niz zanatskih djelatnosti pa se na tržištu graditeljskih usluga pojavio s kompletnom uslugom. Krajem 1980. godine poduzeće se sastojalo od 21 OOUR-a s oko 7 000 djelatnika, a po opsegu poslovanja bilo je među 15 najvećih graditeljskih tvrtki u Jugoslaviji.

Sljednik GK "Međimurje" danas je poslovni sustav "Međimurje konzern" d.d. Čakovec s 21 poslovnim članicom. Djelatnost "Međimurje konzerna" je konzalting, graditeljstvo i financijski inženjering. Ta je graditeljska tvrtka izgradila više od 500 objekata svih vrsta u zemlji i inozemstvu. Dala je veliki doprinos razvoju turizma u Hrvatskoj izgradivši niz objekata na Jadranu (npr. prvi veći bio je Hotel "Zlatne stijene" u Puli), a od drugih važniji su: adaptacija zgrade Muzeja "A. T. Mimara" u Zagrebu, objekti za Zimske olimpijske igre u Sarajevu 1984. godine, neke građevine u Njemačkoj, Rusiji, Libiji itd.

Poduzeće "EKO Međimurje" Šenkovec ima u svom sastavu ciglanu i druge pogone. Pogon "Oprema" proizvodi opremu za loženje u tunelskim pećima od 1975., proizvodnja filtera za plin u suradnji s njemačkom firmom "Rom-bach" odvija se od 1984., proizvodnja kabina za građevinske strojeve od 1987. godine. U tehnologiji proizvodnje koriste se visokoproduktivni kompjutorizirani strojevi.

PROSTORNI RASPORED INDUSTRIJE ČAKOVCA I PLANSKA IZGRADNJA GRADA

Glavnina industrijskih kapaciteta Međimurja koncentrirana je u Čakovcu (1995. godine u industriji Čakovca bilo je zaposleno 73% svih industrijskih djelatnika županije). To je i razumljivo s obzirom na njegove prednosti prometno-geografskog položaja. Monocentrični prostorni raspored industrije prije je bio još naglašeniji. U posljednjim desetljećima taj se problem nastojao riješiti provođenjem politike policentričnog razvoja koja se temelji na potrebi da se radna mjesta približe mjestima stanovanja. To se moglo ostvariti uz intenzivnu izgradnju prometnica i drugih oblika infrastrukture. Realizacijom takvih zamisli uskoro su bili izgrađeni industrijski pogoni i u drugim većim mjestima Međimurja: Prelogu, Murskom Središću, Donjem Kraljevcu, Kotoribi i dr. pa se broj industrijskih djelatnika sve do pred koju godinu stalno povećavao. Poteškoće izazvane neminovnošću da se poduzeća prilagode tržišnom gospodarstvu i prestrukturiraju, smanjile su broj industrijskih tvrtki i broj zaposlenih u njima. Jedan je od razloga tome i znatno povećanje broja novootvorenih radnih mjesta u mnogim djelatnostima u privatnom sektoru. Tako se broj zaposlenih u industriji Čakovca smanjio od oko 13 500 u 1991. godini na svega 9 090 u 1995. godini.

Još uvijek industrija zapošljava velik dio djelatnika bez odgovarajuće stručne spreme, posebice u tekstilnoj i obućarskoj grani jer se u njima kvalifikacija manje traži.

Glavninu industrijske radne snage u Čakovcu osiguravaju grad Čakovec i njegova prigradska naselja prve zone, tj. unutar izotele do 5 km od središta grada (oko 75%), zatim prigradska naselja druge zone, tj. unutar kružnog vijenca od 5 do 10 km (oko 15%) i preostalih oko 10% ostala naselja u Međimurju i izvan njega.

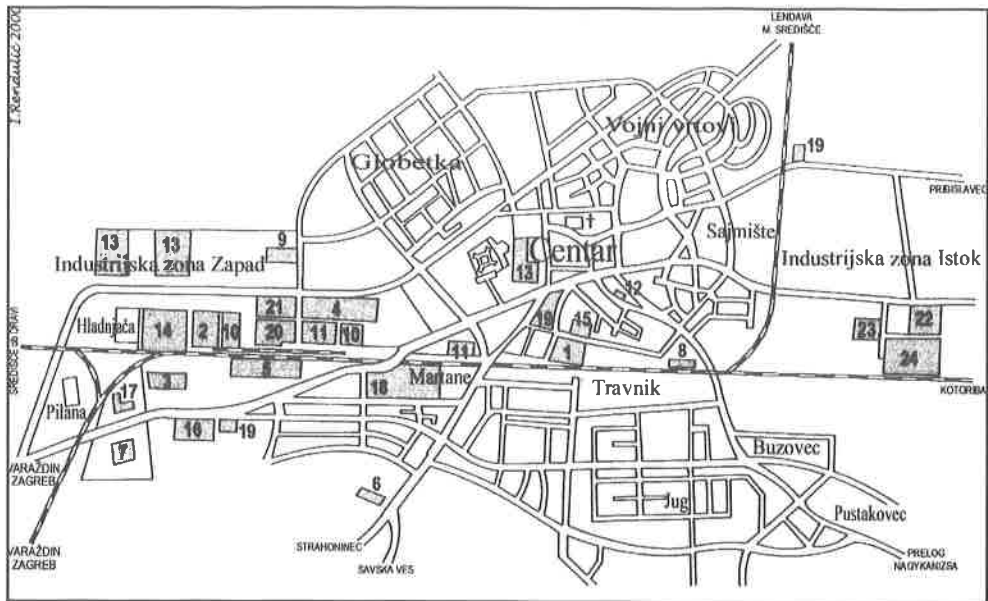
Takav prostorni raspored radne snage u industriji Čakovca uvjetuje vrlo snažne dnevne migracije, koje su vrlo očigledne po "gužvama" na prilaznim cestama gradu, posebice u prometnim "špicama".

Najizrazitija posljedica industrijalizacije, ali i razvoja drugih djelatnosti je snažan proces deagrarizacije, koji je najintenzivniji u prigradskim naseljima. Taj se proces provodi postupno, što znači da se odmah ne prekida svaka veza s poljoprivredom koja prestaje biti glavni izvor prihoda. Ona ostaje, barem još neko vrijeme, dopunski izvor zarade takvih domaćinstava, koja se transferom radne snage, iz poljoprivrednih pretvaraju u mješovita. Zato prigradska naselja Čakovca stalno bilježe populacijsku živost, tj. imaju konstantan porast broja stanovnika (Šenkovec, Mačkovec, Pribislavec, Ivanovec, Savska Ves, Strahoninec, Nedelišće i dr.).

U razvoju industrije važna je i zaštita okoliša. To je danas jedan od važnijih pokazatelja gospodarstvene razvijenosti nekoga kraja. Unatoč svim naporima, industrija je još uvijek jedan od većih zagađivača prirodne sredine. Međimurska županija i grad Čakovec mnogo ulažu da se ta štetna pojava smanji. Jedan je od načina da se to postigne i taj da se industrijski pogoni smještaju u industrijske zone u rubnim dijelovima naselja. Time se industrija nastoji koncentrirati na manjem broju mjesta, pri čemu se smanjuje zagađenost većeg dijela naselja.

Najveći zagađivač okoliša u Čakovcu je tvornica namještaja i drvnih proizvoda "Hrast", koja spaljivanjem svoga otpada ispušta u atmosferu velike količine dima i plinova. Okoliš zagađuje i "MTČ" ispuštanjem klora, sumpora i drugih štetnih tvari. Još je uvijek većina objekata te tvrtke, kao i postrojenja "Čakovečkih mlinova", sa silosom i pekarom, gotovo u samom središtu grada. Očito je potrebno uložiti mnogo više materijalnih sredstava i volje te postići višu razinu svijesti, da bi se taj problem riješio na zadovoljstvo sadašnjih i budućih pokoljenja.

Donedavni gotovo stihijski razvoj industrije, u kojem su industrijski pogoni nastajali unutar gradskih stambenih četvrti, završio je 1947. godine donošenjem prvog Direktivnog plana grada Čakovca, kojim je Čakovec dobio prvu modernu urbanističku koncepciju. Nju je razradio prof. Josip Seissel (AGG fakultet Zagreb) i ona čini prekretnicu u dosadašnjem i temelj za daljnje urbanističko planiranje.

1. "Elektra", Čakovec	9. "Pliva" d.d. pogon "Chicago"	17. "Panex Tirez" d.o.o.
2. "Medimurje metalne konstrukcije" d.d.	10. "Medimurje-Beton" d.d.	18. "Vajda" d.d.
3. "Ferro Preiss" d.o.o.	11. "Hrast" d.d.	19. "Čakovečki mlinovi" d.d.
4. "Metalac Tristo" d.o.o.	12. "Tapelar" d.d.	20. "Tvornica stočne hrane" d.d.
5. "Radionica željez. vozilo" d.o.o.	13. "MTC" d.d.	21. TIZ "Zrinski" d.d.
6. "TMT" d.o.o.	14. "Čateks" d.d.	22. "UNIMER" d.d.
7. "Panex TPS" d.o.o.	15. "MEIKO" d.d.	23. Prerada krumpira (tvornica u izgradnji)
8. "Meplast" d.d.	16. "Jelen" d.d.	24. Veterinarska stanica čakovec

Sl. 5. Prostorni raspored industrije Čakovca

Prof. Seissel predvidio je, kao osnovu prometne sheme, jaku prometnicu u smjeru jugo-zapad – sjeveroistok, s čije južne strane ostaje postojeća, već prije izgrađena struktura, dok se sa sjeverne strane, na područje za to najprikladnije, predvidjelo prostorno širiti nove dijelove grada. Tada je bila predviđena i industrijska zona Zapad (površine oko 162 ha) sjeverno od Glavne željezničke stanice, kao i nužnost da se na to mjesto presele tvornica "Čateks" i "MTČ". Tako bi se uži centar grada oslobodio industrije i omogućilo da se formira središte koje će imati upravnu, kulturnu, trgovačku i poslovnu namjenu.

Realizacija predviđenog projekta počela je već 1949. godine kada je u industrijsku zonu Zapad najprije preselila "Tiskara" i 1959. godine "Čateks". Drugi interesenti teško su se odlučivali na ulaganja zbog neriješene infrastrukture. Tek nakon izgradnje industrijske ceste ("magistrala") i nadvožnjaka preko željezničke pruge za Sloveniju 1971. godine porastao je interes za izgradnju industrijskih objekata.

Godine 1975. počeo se graditi glavni kolektor za kanalizaciju pa su time bili stvoreni uvjeti za priključenje ne samo industrije već i novih dijelova grada. Problem vode bio je riješen izgradnjom crpilišta Nedelišće 1977. godine. Izgradnjom magistralnog plinovoda od Varaždina do Čakovca bili su stvoreni uvjeti za priključak na plin te je time ostvarena sigurnija i jeftinija opskrba energijom. Sredstva za izgradnju trafostanica i dalekovoda bila su osigurana već prije pa je opskrba električnom energijom lakše ostvarena. Izgradnja novog telekomunikacijskog centra u Čakovcu 1977. godine omogućila je dovoljan broj PTT veza.

Uz industrijsku zonu Zapad realizira se i industrijska zona Istok (planirana ukupna površina zone iznosi 124 ha). Smještena je na istočnom rubu grada na kraju kanalizacijskog sustava i u blizini pročistača voda pa je prikladna za "nečistu" industriju. Tu se nalaze: Sajmište, UNIMER d.d., Poduzeće za ceste, Veterinarska stanica, a u izgradnji je tvornica za preradu krumpira. Dosad je iskorišteno svega 22 ha ili samo oko 18% ukupne površine zone.

Generalnim urbanističkim planom za grad Čakovec iz 1964. godine ing. B. Vasiljevića bila je predviđena izgradnja trase brze međunarodne prometnice Budimpešta-Zagreb-Rijeka i širenje grada južno od željezničke pruge te njegovo srašćivanje s okolnim naseljima Putjane, Martane, Travnik i Buzovec, odnosno koncepcija Čakovec - Jug.

U poslijeratnom razdoblju pojačane urbanizacije i ideja stvaranja novoga grada, u želji da se ostvare što bolji uvjeti stanovanja, učinjene su i neke veće urbanističke pogreške. Naime, prevelikim intervencijama unutar gradske jezgre srušene su stare četvrti iz 18. stoljeća, dio urbanog nasljeđa grada.

Generalnim urbanističkim planom grada Čakovca "Čakovec 2000." iz 1978. godine, koji su izradili stručnjaci Urbanističkog odjela Projektnog biroa GK "Međimurje" Čakovec, postavljena je koncepcija razvoja grada do kraja stoljeća. Prema toj koncepciji grad je dobio današnju fizionomiju. Močvarna područja bila su isušena, tok Trnave reguliran, određene su nove stambene, industrijske i športsko-rekreativne zone, formiran glavni gradski trg s pješaćkom zonom u središtu.

Za današnji je Čakovec značajno da se oko gradske jezgre s upravno-političkom i trgovačko-poslovnom funkcijom za grad, ali i za županiju, formiraju nove stambene četvrti s vlastitim identitetom. Velik je dio individualne, niske obiteljske izgradnje kojoj je posljedica nastanak naselja rahle građevne strukture s mnogo zelenila u dvorištima i vrtovima. Zato je Čakovec nazvan "grad u zelenilu" s visokim standardom stanovanja.

Procesi demografskoga rasta i prostornog širenja grada ubrzani su nakon drugog svjetskog rata. Tada nastaje više novih stambenih četvrti: Istarska ulica, Vojni vrtovi, Globetka, Vukovarska ulica i mnogi dijelovi grada sjeverno i južno od Zrinsko-Frankopanske ulice. Postupno se ostvaruje predviđena koncepcija proširenja prigradskih naselja južno od željezničke pruge te njihovo srašćivanje s gradom, a izgradnjom novog dijela grada Čakovec-Jug i industrijskih zona Zapad i Istok urbano tkivo grada se planski popunjava.

BLISKA BUDUĆNOST

Težnja ljudi za boljim i humanijim uvjetima življenja osnovni je motiv mobilizacije Čakovčana u stalnoj izgradnji svojega grada kojom on dobiva sve kvalitetniju infrastrukturu. Čakovec ima javni vodovod od 1970-ih godina, sustav kanalizacije izgrađen je u svim ulicama (to u ovom kraju ima još jedino Šenkovec). Na početku 1980-ih godina završena je plinifikacija Čakovca i obližnjeg Šenkovca (najveći potrošač plina je tamošnja ciglana, tj. tvrtka "EKO Međimurje"). Godine 1995. počela je izgradnja uređaja za pročišćavanje otpadnih voda grada i nekih okolnih naselja (Nedelišće, Šenkovec i Mihovljan). Izgrađuje se Crkva sv. Antuna Padovanskog u čakovečkom naselju Jug, baptistička crkva u sjeverozapadnom dijelu grada (Globetka) i natkriveno kupalište u sklopu kompleksa Športsko-rekreativnog centra "Mladost". Na pragu je izgradnja južne cestovne zaobilaznice Čakovca, priprema se rekonstrukcija čakovečkog željezničkog čvora, a u telekomunikacijama se nastoje završiti radovi u podizanju telefonske mreže na višu tehnološku razinu, na razinu digitalnih centrala i svjetlovoda.

Na početku idućeg tisućljeća Čakovec će zacijelo prijeći brojku od 20 000 stanovnika i tako ući u grupu gradova srednje veličine u zemlji.

Stalnim razvojem i teritorijalnim širenjem grada u tijeku stoljeća nestale su mnoge osobitosti starog Čakovca. Stvoren je novi, moderan grad u kojem se nastoje očuvati i njegovati sve one vrijednosti koje bude sjećanja na staro.

ZAKLJUČAK

Čakovec je vodeći inicijativni, funkcionalni i urbani centar te društveno-gospodarstveno žarište Međimurske županije. Sva su naselja Međimurja u njegovoj utjecajnoj zoni, ali je ujedno ono i dio šireg gravitacijskog areala Varaždina, odnosno Zagreba, kao najbližih i hijerarhijski nadređenih centralnih naselja.

Međimurska županija površinom je najmanja u zemlji (oko 730 km²) i brojem

Sl. 6. Središnji dio Čakovca s Perivojem Zrinskih i starim gradom (danas muzej i galerija) u prednjem planu, poslovnom jezgrom oko Trga Republike u sredini, te stambenom zonom u pozadini.

stanovnika među manjima (oko 120 000 stanovnika, 1991. godine). Ali, istovremeno je to, uz Grad Zagreb, najnapučenija županija (oko 164 st./km²) i, unatoč graničnom položaju, jedna od etnički najčišćih (93% sveg pučanstva su Hrvati, 1991. god).

Sa svojih oko 17 000 žitelja Čakovec je po veličini na 23. mjestu među gradovima Hrvatske. Iako najstariji arheološki nalazi pronađeni na području grada sežu još u 9. stoljeće prije Krista, naselje je najvjerojatnije nastalo tek u 13. stoljeću. Naziv Čakovec dobilo je po prvom feudalnom vlasniku Međimurja - Dimitriju Csàkyju (Čaki).

U feudalnom društvenom sustavu naselje nastaje u vrijeme moćne velikaške obitelji Zrinski (1546.-1691.). Tada se, poveljom Jurja IV. Zrinskog od 29. svibnja 1579. godine, stanovnici grada i podgrađa Čakovca oslobađaju tlake, plaćanja poreza i taksu i time je omogućen nesmetan razvoj naselja kao slobodnog trgovišta. U vrijeme hrvatskog bana Nikole Zrinskog Čakovečkog (praunuk slavnog junaka Nikole Zrinskog Sigetskog) Dvorac Zrinskih dostigao je vrhunac raskoši i bogatstva

u kojem je ban živio kraljevskim sjajem. Ali, nakon ugušenja zrinsko-frankopanske urote i pogubljenja njegova brata Petra Zrinskog i šurjaka Frana Krste Frankopana 1671. godine u Bečkom Novom Mjestu, od toga velikog bogatstva u Čakovcu nije ništa ostalo, jer je imanja Zrinskih carska vojska temeljito opljačkala.

Nakon Zrinskih Čakovcem i Međimurjem jedno je vrijeme upravljala obitelj čeških velikaša Althann (1719.-1791.). Grof Mihalj Ivan Althann, kao veliki župan županije Zala, pripojio je Međimurje 1720. godine Mađarskoj, u čijem će sastavu ostati, uz kraći prekid (1848.-1861.) sve do 1918. godine.

U to vrijeme Čakovec je već značajno trgovište u kojem se grade kompleks Franjevačkog samostana i Crkva sv. Nikole Biskupa, a Althanni su bili, uz grofa Adama Zrinskog, veliki donatori. Nakon jakog potresa 1738. godine, koji je oštetiio mnoge zidane objekte, stradao je i čakovečki Stari grad (Dvorac Zrinskih) te Pavlinski samostan u Svetoj Jeleni. Althanni su Stari grad temeljito obnovili u baroknom slogu, podigli palaču za još jedan kat,

uklonili srušeni toranj do palače i podigli novi na ulaznom bedemu.

Posljednji feudalni vlasnici Čakovca i Međimurja bili su grofovi Feštetići de Tolna (1791.-1923.), pomađareni hrvatski velikaši porijeklom iz Turopolja. U njihovo vrijeme cehovi su nestali, a manufakture su ubrzo prerasle u prve industrijske pogone. I Feštetići su se prilagodili novom dobu pa su u Starom gradu 1855. godine podigli tvornicu šećera koja je radila do 1870. godine. U tome se razdoblju naglo razvijala i trgovina pa su trgovci bili osnivači novčarskih zavoda (štedionica), što je poticalo razvitak drugih djelatnosti, napose industrije.

U drugoj polovici 19. stoljeća i u ovom su kraju izgrađene željezničke pruge. Prva je bila tranzitna željeznica na relaciji Budimpešta-Kotoriba-Čakovec-Pragersko, kao veza mađarske prijestolnice s lukom u Trstu. Puštena je u promet još 1860. godine te se smatra prvom željeznicom na tlu današnje Hrvatske. Za Međimurce više je značila pruga Čakovec-Varaždin-Zaprešić-(Zagreb) izgrađena 1886. godine, jer je osiguravala vezu s ostalim dijelovima Hrvatske. Izgradnjom treće željeznice Čakovec-Lendava-Zalaegerszeg 1891. godine Čakovec je postao važno željezničko čvorište, što mu je omogućilo ubrzan gospodarstveni razvoj. Naselje dobiva mnoge institucije neophodne gradu - telegraf (1860. godine na željezničkoj stanici, a 1864. godine u gradu), telefon (1902. godine), a javnu električnu rasvjetu Čakovec je dobio još 1893. godine, što je bilo prije negoli u mnogim većim gradovima Mađarske i Hrvatske.

U prvoj polovici 20. stoljeća Čakovec je zabilježio spori porast broja žitelja, a to su znatnim dijelom bile posljedice velikih političkih promjena, tj. promjena državnih granica. U tri navrata grad je izgubio velik dio svoga pučanstva: prvi put krajem 1918. godine kada je,

nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije, Međimurje bilo izuzeto iz Mađarske i pripojeno Hrvatskoj, odnosno Kraljevini SHS (tada su iseljavali Mađari), drugi put 1941. godine kada je Međimurje bilo okupirano (iselio je dio Hrvata, pretežno inteligencija i drugog nemađarskog pučanstva) i treći put 1945. godine kada je Međimurje opet postalo sastavni dio Hrvatske, odnosno Jugoslavije (ponovno je iselio veći dio Mađara).

Status grada Čakovec je ostvario 1934. godine, ali je za vrijeme mađarske okupacije (1941.-1945.) bio degradiran u trgovište. Status grada bio mu je vraćen 1945. godine.

U razdoblju nakon drugog svjetskog rata populacijski rast grada bio je ubrzan poratnom demografskom kompenzacijom, ali i mehaničkim prilivom stanovništva (imigracijom) iz okolnih seoskih naselja i drugih dijelova države.

U poratnom razdoblju ratna oštećenja u gospodarstvu ubrzo su bila sanirana, a industrijska proizvodnja pokrenuta. Stalna modernizacija podiže je na sve višu tehnološku razinu. Donošenjem urbanističkih planova prestao je stihijski i počeo planski razvoj grada. Stvaranjem industrijskih zona Zapad i Istok na rubovima grada i izgradnjom glavnine industrijskih pogona na tim lokacijama nastoji se smanjiti zagađenje okoliša.

Velika se pažnja polaže i stalnoj izgradnji infrastrukture kako bi se ostvarili što bolji uvjeti stanovanja, odnosno ljepši i bolji uvjeti življenja. Tome pridonose sve brojnije prosvjetne, kulturne, zdravstvene i druge institucije. Prevladavajuća niska obiteljska stambena izgradnja razlog je što je Čakovec već dobio epitet "grada u zelenilu" s visokim standardom stanovanja. Njegovo teritorijalno širenje u posljednja dva stoljeća može se lijepo pratiti na osnovi planova iz 1827. i 1909. godine.

LITERATURA

- Crkvenčić, I. i ostali (1974): Geografija SR Hrvatske, Središnja Hrvatska, Opći dio, knjiga 1, Institut za geografiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Dugački, Z. (1936): Međimurje - zemlja i stanovništvo, Čakovec
- Duić, Lj. i ostali (1996): Čakovec - monografija, Čakovec
- Feletar, D. (1968): Iz povijesti Međimurja, Ogranak Matice hrvatske, Čakovec
- Feletar, D. i Đurić, T. (1971): Navik on živi ki zgine pošteno, Čakovec
- Gönczi, F. (1895): Muraköz és népe, Ujpest; prijevod s mađarskog: Međimurje i njegov narod, pretisak, Čakovec, 1995.
- Grupa autora (1982): Međimurje - monografija, Čakovec
- Horvat, R. (1944): Poviest Međimurja, Zagreb; pretisak: Matica hrvatska, Čakovec, 1993.
- Hranjec, S. i ostali (1993): Međimurje - županijski vodič, Čakovec
- Kalšan, V. (1993): Stoljeća Čakovca, Muzej Međimurja Čakovec, Bjelovar
- Kalšan, V. (1996): Javni i društveni život Čakovca 1850.-1940., Muzej Međimurja Čakovec, Čakovec, str. 3-18.
- Kapun, V. (1996): Iz povijesti naše župe, Zvona sv. Nikole - mjesečni list Župe sv. Nikole Biskupa, br. 4-12/1996. i br. 1-3/1997., Čakovec
- Kurtek, P. (1974): Varaždinska Podravina i Međimurje, Geografija SR Hrvatske, Središnja Hrvatska, Regionalni prikaz, knjiga 2, Zagreb, str. 88-124.
- Laci, S. (1962): Donje Međimurje, Regionalni prikaz, Geografski glasnik, 24, Zagreb, str. 83-101.
- Laci, S. (1975): Geografska studija regije, Prostorni plan Međimurja, Urbanistički odjel Projektnog biroa GK "Međimurje", Čakovec
- Laci, S. (1979): Centralna naselja Međimurja, Radovi, broj 14, Geografski odjel PMF Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 19-40
- Laci, S. (1982): Razvoj naseljenosti Međimurja, Geografski glasnik, 44, Zagreb, str. 51-68.
- Rođić, V. (1984): Jednostavnost i fleksibilnost koncepta nodalno-funkcionalne diferencijacije SR Hrvatske, Geografski glasnik, br. 46, Zagreb, str. 73-80
- Sić, M. (1986): Prometno značenje Varaždina, Radovi, broj 21, Geografski odjel PMF Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 37-44.
- Vidović, J. (1989): Brončano doba Međimurja, Arheološki vestnik, br. 39-40/1988.-1989., Ljubljana, str. 453-474
- Zriny, K. (1905): Csáktornya Monográfija, Fischel Fülöp, Csáktornya

IZVORI

- Lajtman, J. i ostali (1994): Pregled podataka o Županiji međimurskoj, Županija međimurska, Čakovec
- Lajtman, J. i ostali (1995): Pregled podataka o Županiji međimurskoj, Županija međimurska, Čakovec
- Republički zavod za statistiku SRH (1964): Stanovništvo 1857.-1961. po naseljima i dijelovima naselja, Varaždin, Općina Čakovec, Zagreb, str. 11-26.
- Republički zavod za statistiku SRH (1982): Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31.3.1981., Zagreb, str. 220-223.
- Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske (1992): Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991., Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, Dokumentacija 881, Zagreb
- Savezni zavod za statistiku (1973-1975): Popis stanovništva i stanova 1971., Rezultati po naseljima i opštinama, knjige VII-XII, Beograd
- Wertheimer-Baletić, A. (1973): Demografija, Informator, Zagreb